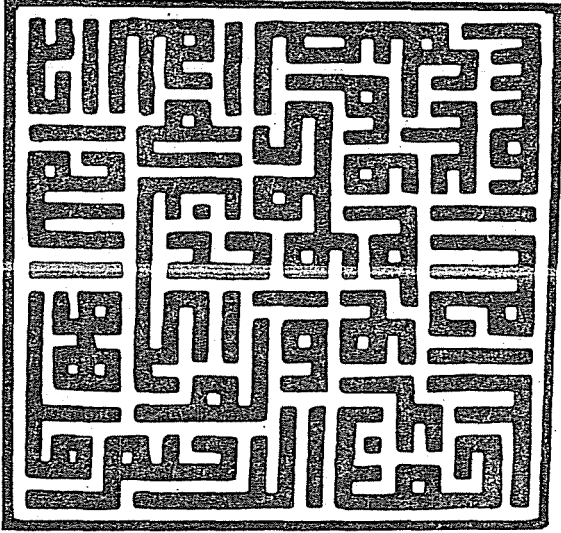

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
İSLÂMÎ İLİMLER FAKÜLTESİ
DERGİSİ

1. Sayı

1. Sayı, Aralık 1975

Atatürk Üniversitesi Basımevi—ERZURUM, 1976

ÇEŞİTLİ DİLLERDE MEVLİDLER VE SÜLEYMAN ÇELEBİ MEVLİDİNİN TERCEMELERİ.

M. Tayyib OKIÇ

Önsöz

Merhum Profesör Ahmed Ateş, Süleyman Çelebi Mevlidi'ni neşre hazırlarken Boşnakça Mevlidler ile Süleyman Çelebi Mevlidinin Boşnakça tercemeleri hakkında benden ma'lûmat istemişti. Bunları kendisine yazılı olarak vermiştim. Aradan seneler geçti ve 1954 yılında kitabı basıldı. Kitabından bir nüshayı bana, ithafî olarak hediye ettiğinde, Boşnakça Mevlidler hakkındaki listemi kaybettiğini ve bu yüzden kitabına dercedemediğini, üzülen söylemişti. İleride, kitabının ikinci tab'ı yapıldığı takdirde, bu mâlûmâtı ilâve etmek üzere, benden tekrar müzaheret istedi. Maalesef, buna fırsat bulamadan vefat etti. Mes'elenin halli de böylece geri kaldı. Bu sebeble Boşnakça Mevlidleri hakkında ayrı bir yazı yazmak ihtiyacını hissettim. Bu makalemın te'lifine en büyük âmil budur. Merhum Ord. Profesör Dr. Fehim Bayraktareviç'in Süleyman Çelebi Mevlidinin başlıca Boşnakça tercemesi ve umûmiyetle Mevlidler hakkındaki üç etüdüne de merhum Ateş'in dikkat nazarını çekmişdim. Zira Bayraktareviç'in bu ciddî ve esaslı etüdlere (1927,1930,1937), Türkiye'de bu mevzu üzerindeki ilmî araştırmalardan oldukça evveldir. Fakat bütün bu sonraki araştırmaların sahipleri dahi, Bayraktareviç'in eserlerinden habersizdirler. İşte bu yazımızın ikinci sebebi, Türk ilim muhîtinin dikkatını Türkiye dışında bu vâdide yapılmış çalışmalar üzerine çekmek arzusu teşkil etmektedir. Bu vesile ile, meşhur Süleyman Çelebi Mevlidinin diğer bazı dil ve lehçelere yapılan terceme veya adaptasyonlara da işaret etmek icab ettiğine kani olduğumdan dolayı, bu yazımın içine onları da aldım. Vâkıf olmadığım dillerdeki tercemelerin, baş veya sonlarındaki Arapça veya Türkçe notlarından istifade ettim. Bütün bu tercemeler üzerinde bir gün selâhiyetli müdekkikler geniş ve aydınlatıcı tahlil ve tenkidler yapacaklardır ve bunu yapmaları da muhakkak lâzımdır. Dolayısı ile biz, asıl selâhiyetimiz dahilinde bulunan, Süleyman Çelebi Mevlidinin Boşnakça tercemeleri, diğer ve bilhassa modern Boşnakça Mevlidleri, Mevlidlerin kıraatı ve tes'idi gibi mevzular hakkında ma'lûmat vermek durumundayız. Arnavutça Mevlidler ile Mevlid tercemeleri hakkında da, Boşnakça olarak yazılan yazılara istinaden, hulâsatan bilgi vermekle yetineceğiz. Gayet tabiidir ki, bu vâdide de ileride (bilhassa Arnavutça mevlidler üzerinde) yeni ve tatminkâr bilgiler ihtivâ eden etüdlere yazılacaktır. Bu gibi tedkiklerin hatırlatıcısı ve teşvikçisi olabilirsek, kendimizi bahtiyar addedeceğiz.

Mevlid cemiyetleri, bütün İslâm ülkelerinde olduğu gibi, Bosna'da da kökleşmiş dinî bir an'ane haline gelmiştir. Bilhassa gençlerin, Kuran-ı Kerim hatimlelerinden sonra en çok karşılaştıkları merâsim, Mevlid cemiyetleri olmuştur. Rahmetli vâlidem -Türkçe bilmediği halde- Süleyman Çelebi Mevlidini, gerek kadın Mevlid cemiyetlerinde dinlemek, gerek hareketli taş basması mevlidleri okumak sûretiyle, zamanla ezbere öğrenmiştir. Bir vesile ile Ankaraya geldiğinde, komşularla sohbet ederken, söz Mevlidden açıldı. Kendisi hemen oracıkta Süleyman Çelebi Mevlidinden bir bahrı gayet kolaylıkla ezberden okuyuvermiştir. Dinleyenler bunu hayretle karşıladılar. Türkçe Mevlidle paralel olarak Hafız Salih Gaşeviç'in Boşnakça tercemesini de ezber biliyordu. Dini mekteblerimizde de yıllık Mevlid merasimi parlak bir şekilde yapılırdı. Böylece küçük yaştan itibaren, Süleyman Çelebi Mevlidi ve onun Boşnakça tercemesi ile ünsiyet kesb ettiğimiz gibi, Mevlide ve dolayısıyla Ulu Peygamberimize olan sevgimiz arttı. Paris'deki Türkoloji hocamız müteveffa Profesör Jean Deny, bir vesile ile ders esnasında Süleyman Çelebi ve Mevlidinden bahs ederken, Mevlidin hakikaten bir şaheser, müellifinin ise iyi, son derece samîmi ve ince ruhlı bir şair olduğu hükmünü verdiğinde, bundan gurur duymuştum. Kendisi bu nevi merasimlere ehemmiyet verirdi. Mevlidin dışında, bilhassa Balkanlarda, âdet haline gelmiş ve ekseriya bir ölünün ruhuna ithâfen tertib edilen "Tevhîd" cemiyetleri üzerinde durmuştur. Onun bahis mevzuu ettiği tevhidler, Bulgaristan Müslümanlarında an'ane haline gelmiş merasimlerdir ¹ ki, Bosna Müslümanları arasında da halâ devam etmektedir. ²

Tekrarlayalım: Bu yazımız herhangi bir iddia taşımamakta, sâdece, ileride bu mevzu'a temas edeceklere bir hatırlatma ve teşvik arzusu gözetmektedir. ³

-
- (1) Bu Tevhidlerin bir çeşidi olarak da "Yetmiş bin Tevhîd" (ki bu Türkçe ta'biri de oralarda, olduğu gibi, kullanılmaktadır) keza sık sık tertib edilmektedir.
 - (2) Bugün dahi Bosna ve Yugoslavyanın Müslümanlarla meskûn diğer muntikalarında Mevlid merasimi çok yaygındır. İki ayda bir çıkan Meşih-t-ı İslâmiye organı olan "Glasnik" ile İslâm Din Görevlileri Cem'iyeti (Cemiyet-i İlmiye) organı olan ve onbeş günde bir çıkarılan "Preporod" dergisinin hemen hemen her sayısında Mevlid törenlerine mahsus resimli yazılar neşredilmektedir. Hele yeni inşa edilen veya tamiri biten eski camilerin açılışı vesilesiyle Mevlid merasimi vazgeçilmez hale gelmiştir.
 - (3) Türk edebiyatında en az (o da gayet kısa olarak) rastlanan mevzulardan biri de Arab ve Türk dillerinin dışındaki Mevlid manzumeleri veya bu gibi manzumelerin tercemelelidir. Bu husus, yazımızın üçüncü sebebinin teşkil etmektedir.

GİRİŞ

Mevlid ta'biri

Mevlid (cem'i: Mevâlid ve Mevâlfid) kelimesi *v l d* kökünden gelir; (1) yer ismi ("ismu'l-mekân"), yani bir kimsenin doğduğu yer (2) veya zaman ismi ("ismu'z-zamân"), yani doğum zamanı ile mimli masdar ("el-masdaru'l-mîmi"), manalarını taşır. Halk arasında kullanılan "Mevlûd" şeklindeki sözün ma'nası ise, yeni doğan, küçük çocuktur. Fakat, İslâm an'anesinde Mevlid ta'biri ile Hazret-i Muhammed'in doğum günü (Mevlidu'n-Nabiyy 'Aleyhi's-Selâm) kast edilmektedir. (3) Aynı ta'bir sonraları Hazret-i Peygamberin doğum günü münasebetiyle yapılan merasime itlâk olunmuştur.

Mevlid Edebiyatının Menşei ve İnkişafı

Hazret-i Muhammed'i medh ve Onun üstün vasıflarını tebcil eden şiirlere, O'nun hayatında dahi tesadûf etmek mümkündür. Hazret-i Peygamber'in şairi ("Şa'iru'r-Rasûl", "Şa'iru'n-Nabiyy") diye vasıflandırılan Hâssân ibn Tâbit (ö. 54/674), birçok şiirlerinde, Hazret-i Muhammed'in güzel vasıflarını tebcil ve

-
- (1) Masdarları: vilâd, vilâde, lide, ilâde ve mevlid şekillerindedir (Wa mawlidu'r-Rasûli wahtu wilâdih. Wa mawliduh: al-mawdi'ul-lazi wulida fih, wa waladathu'l-umm, taliduh, mawlidan). Bkz. İbn Manzûr, Lisânu'l-'Arab, Beyrût, 1374/1955, III, 467-469.
 - (2) Hârûn ar-Râşid'in anası Hayzurân tarafından meşicid haline getirilen ve "Sûkûl-Layl" da bulunan Hazret-i Peygamber'in Mekke'de doğduğu eve de "Mawlidu'n-Nabiyy" denirdi. Bkz. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1960, VII, 171. (H. Fuchs ve Dr. Neclâ Pekolcay'ın "Mevlid" maddesi).
 - (3) Kâmûs mütercimi Âsım Efendi, "Mevlid lâfzı, zamân-ı vilâdet-i Mustafa 'Aleyhi's-Salâtu ve' s-Selâm için mustalah olmuştur" şeklinde izahat vermektedir. (Kâmûs tercemesi, İstanbul, 1305, II, 62).

düşmanlarını tahkîr etmekten geri kalmamıştır. Hele Hazret-i Peygamber'in vefatı üzerine söylediği çok duygulu mersiyesi gayet meşhurdur. (1)

Yine Hazret-i Peygamber'in muâsırlarından tanınmış ve klâsik (İslâmiyetten önceki) "Yedi Asılı" (Al-Mu'allâkâtu's-Sab') şiirlerinden birinin şairi olan Zuhayr ibn Abi Sulmâ'nın oğlu Ka'b ibn Zuhayr (24/645), Hazret-i Muhammed'in şerefine söylediği bir kaside (panégirique) ile ismini ebedileştirmiştir. Bu şiir için, Hazret-i Peygamber kendi hırka (burda)'sını şaire hediye buyurduklarından dolayı, bu kaside'ye "Burda Kasidesi" (Kaşîdatu'l-Burda", denilmiştir. (2)

Bu ismin, çok daha sonraları meydana gelen başka bir kasideye de verildiği görülmüştür. Berberî asıllı Mısırlı şair Şarafuddîn al-Büşîrî (696/1296) nin meşhur "Kaşîdatu'l-Bur'ası" -ki zamanımıza kadar şöhetinden hiçbir şey kayb etmemiştir- bazan "Kaşîdatu'l-Burda" diye de adlandırılmaktadır. Bu son kaside

(1) Hâssân ibn Tâbit Abu'l-Walîd al-Mundîrî al-Anşârî al-Hazrağî, rivayete göre, İslâmiyetten evvel almış, İslâmiyette de almış sene yaşamıştır. Divanı Tunus ve Bombay'da 1281/1864, Lâhurda 1295/1878, London-Leiden 1910 (Hartwig Hirschfeld tarafından), Mısırdaki 1831 tarihlerinde müteaddid def'alar tab'edilmiştir. Bkz. Elian Serkis, Mu'çgamu'l-Ma'bü'câti'l-'Arabiyyati wa'l-Mu'arraba, Mısır 1346/1928, I, 752. K. Bkz. keza; Dr. Sayyid Hanaffî Hasanayn, Hâssân ibn Tâbit, Şâ'iru'r-Rasûl, al-Ğâhîra 1963. Şair hakkında bütün Arab edebiyat tarihleri kâfi derecede malûmat vermektedir (meselâ muasırlardan; Charles Pellât, Langue et Littérature arabes, Paris 1952, pp. 76-77; M. Abd-El-Jalîl, Brève Histoire de la Littérature arabe, 3e ed., Paris 1947, pp. 55-57; W. Arafât, 1953 yılında Londra Üniversitesine Hâssân ibn Tâbit hakkında bir tez sunmuş (A critical introduction to the Study of the poetry ascribed to Hâssân b. Thâbit) ve şairin divanının da tenkidli neşirini hazırlamıştır. Aynı müellifin, Hâssân ibn Tâbit hakkındaki maddesine bkz. (Encyclopédie de l'Islam, Leiden 1966, II, 279-281). Keza bkz. Ğurğî Zaydân, Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabiyya, a'ş-şab'atu'l-Tâli'a, al-Ğâhîra 1936. (I, 142-143).

(2) Şiirleri ile muhalif ve müşrik Mekke şairlerinin hücumlarına mukabele ile hicv eden Hâssân ibn Tâbit ile 'Abdullâh ibn Rawâha ve Ka'b ibn Mâlik gibi sahâbi şairlerinden bambaşka ve ayrı bir şair olan Ka'b ibn Zuhayr'ın meşhur kasidesinin nev'inde son derece muvaffak olduğu, bilinen hususlardandır. Şark ve Garb dillerinin bir çoğuna (ve bu arada Türkçe'ye de) terceme edilmiş bulunan bu şiirin bir etüd ile birlikte, ince bir tahlilini yapan Fransız müsteşriği René Basset, oldukça mufassal bir kitab meydana getirmiştir (La Bânât So'ad, Alger, 1910). Ka'b'in bu şiirine "Kaşîdatu'l-Burda" dendiği gibi, kasidenin başlangıcı olan "Bânât Su'ad" da denir. Bkz. M. Abd-El-Jalîl, zikri geçen eseri ss. 54-55; Ch. Pellât, mezkûr kitabı, s. 76; Ğurğî Zaydan, zikri geçen eseri, I, 151; René Basset'nin "Ka'b" maddesi için bkz. İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1955, V, 5. -Ka'b'ın divanı T. Kowalski tarafından neşir edilmiştir (Le Diwan de Ka'b ibn Zuhair, édition critique, Krakow, 1950).

”Kaşidatu'l-Bur'a” bilhassa Osmanlı İmparatorluğunda çok okunan bir kaside olmuştur. (1) Türkçe tercemeleri de vardır.

Hazret-i Peygamber'e medhiyeler tahsis eden sahabî şairler (her üçü de Ensardan olan) Ḥassân ibn Tâbit, °Abdullâh ibn Rawâḥa ve Ka'b ibn Zuhayr'dan ibâret değildir. Zira bunların dışında nice sahabî ve sahabiyyeler vardır ki, Hazret-i Muhammed'in şerefine dâir şiir söylemişlerdir. Şair sahabîlerin şiirlerini bir araya toplayarak bir kitab te'lif eden büyük İslâm âlimi Mostar (Hersek) müftüsü ve İstanbul Dârü'l-Fünunu Edebiyat Fakültesi Arab Dili ve Edebiyatı Profesörü Ali Fehmi Cabiç (ö. 1918) dir. İslâm ilim âleminde büyük takdire mazhar olan ”Ḥusnu's-Şihâba fi Şarḥi Aş'ariş - Şahâba” adındaki bu eserin ancak birinci cildi, İstanbul'da 1324/1906 tarihinde neşr edilmiştir.²

Bütün bu zikri geçen medhiyeler, müstakbel Mevlid eserlerine birer ilham kaynağı olarak telâkki edilebilir. Fakat, mevzû bakımından, Mevlidlerin asıl kaynaklarını Hazret-i Peygamber'in eski Sîre'lerini (”Sîratu Rasûlillâh”), Şamâ'il ve Mağâzi'lerini işleyen mühim eserler teşkil etmektedir (3). Başta, meşhur İbn İshâk'ın (150/767) Sîra'sı gelir. Bu eser, bize İbn Hişâm'ın ona verdiği son şekliyle intikal etmiştir. Bununla beraber İbn İshâk'ın aslından bazı fragmanlar da muhafaza edilmiştir. Bunlardan biri Fas'daki Al-Ḳarawiyin Üniversitesi kütüphanesinde. Prof. Dr. Muhammed Hamîdullah tarafından yakında neşr edilecektir.

(1) Rivayete göre, al-Buḫârî, Hazret-i Peygamber şerefine söylediği kasidesi üzerine, Hazret-i Muhammed'i rû'yada görmüş ve muztarıb olduğu hastalıktan (âmâlık) Ulu Peygamber tarafından mucizevi bir şekilde iyi edilmiş (bur'a)dir. Muhtelif dillere ve bu arada Türkçeye de terceme edilen bu kaside'den başka, yine Hazret-i Peygamber'in medhini ihtiva eden ”Al-Hamziyya fi'l-madâ'ihi'n-Nabawiyya” ve ”Al-Ḳaşidatu'l-Muḍarriyya fi's-şalâti °alâ Ḥayri'l-bariyya” gibi kasideleri vardır. Bkz. Ch. Pellat, zikri geçen eser, pp. 168-169; Ğurğî Zaydân, mezkûr eseri, III, 120; René Basset, Bûsri maddesi (İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1942, II, 822).

(2) Mısırda As-Sayyid Muḥammed Raşîd Riḏâ' (Al-Manâr, al-Ḳâhira, 1328, XIII, 783-784). Fas'da °Abdulḥayy al-Kattânî At-Tarâtibu'l-İdâriyya..., ar-Ribât (1346, I, 211-212) ve İstanbul'da şair Mehmed Âkif (Sîrat-ı Mustakîm, İstanbul, 24 Şevvâl 1326, No. 13, I, 198-199 ve Sabîlu'r-Raşâd, İstanbul, 15 Du'l-ka'da 1336- 26 Ağustos 1334 -XV/366, s. 40) gibi zevatın, müellif ve eseri hakkında takdîrîkâr yazıları vardır. Bkz. keza; M. Tayyib Okıç, Dzabiç kao rauçnik u oçima stranoga svijeta, Gajret, Sarajevo, 1926, XI/15-16. ss. 225-227; aynı müellif, Bazı Hadis Mes'eleleri üzerinde tetkikler, İstanbul, 1959, s. 36 ve not 4,5).

(3) Sîra, Mağâzi ve Şamâ'il hakkındaki tafsilât için bkz. M. Tayyib Okıç, Bazı Hadis Meseleleri üzerinde tetkikler, İstanbul, 1959 ss. 131-150; aynı müellif; Şemâ'il (”Üniversite ve Köy” dergisi, Ankara, 1967, II/4, s. 2).

Hazret-i Muhammed'in doğumuna tahsis edilen şiirlerin veya mevlidlerin müellifleri arasında birkaç eski ve mühim isim zikr edilmektedir. (1) Ezcümle: Abū °Abdillāh Muḥammad al-Wākīdī'ye (207/822) bir mevlid nisbet edilmekte ise de, bu nisbet biraz şüphe ile karşılanmaktadır. Sonra Muḥammad ibn İshāk al-Musayyabī (236/850) keza bir Mevlid müellifi olarak gösterilir. Al-Gazālī (505/1111), İbnu'l-Ğawzī (2) (597/1201), İbnu'l-°Arabī (638/1240), bilhassa Sebte (Ceuta)'li Abu'l-Kāsim as-Sabtī (600/1203), ki iki ciltlik meşhur Mevlidinin ismi "Ad-Durru'l-Munazzam fi Mawlidī'n-Nabiyyi'l-Mu°azzam" dır ve Abu'l-Ḥaṭṭāb, °Umar ibnu'l-Ḥusayn, "İbn Diḥya" (633/1235), 3) İbnu'l-Ğazarī Muḥammad Şamsuddīn Abu'l-Ḥayr ad-Dımaşkī (833/1429) da Mevlid sahiblerindedir. Sayfuddīn ibn Tuğrīl (Doğrul) Bek at-Turkī (670/1271)'nin "Ad-Durru'n-Nazīm fi Mawlidī'n-Nabiyyi'l-Karīm"i tanınmış bir Mevliddir. Zaynuddīn al-°Irākī (806/1403), Mu°inu'ddin al-İğī aş-Şafawī (905/1499)'nin, Al-Kuṭb al-Kaşṭallānī'nin "İthāfu'r-ruwāt bi dikri'l-mawlidī wa'l-wafāt" 'ı; Muḥammad ibn Ṭalḥa ibnu'l-Ḥusayn An Naşībī al-Wazīr (652/1254)'in "Maṭālibu's-Sül fi Manākıbi'r-Rasül"ü; As-Sahāwī'nin "Bayānu's-Sül fi Ğināni'r-Rasül, Şallalāhu 'alayhi wa sallam"ı, Al-Hayṭamī Nüruddīn Abu'l-Ḥasan (807/1404)'ın ve nihayet bugüne kadar popüleritesini koruyabilen Ğa'far ibn Ḥasan Zaynu'l-°Abidīn al-Barzancī (1184/1770)'nin "Mawlidu'n-Nabiyy, şallallāhu 'alayhi wa sallam"ı, veya kısaca "Nawlidu'l-Barzancī" (4), en mühim mevlidlerden sayılır.

Bu zikr edilen Mevlidler dışında, İstanbul'daki kütüphanelerde birçok yazma Mevlid ile Mevlide dair eserler daha vardır. Meselâ Süleymaniye kütüphanesinde bulunanlar arasından birkaçına burada işaret edilecektir: 1) Lahmī, Ad-Durru'l-Munazzam fi Mawlidī'n-Nabiyyi'l-mu°azzam (Yeni Cami, No. 851), Nüruddīn °Alī ibn Sultān El-Ķarī, Al-Mawridu'r-Raviyy fi'l-Mawlidī'n-Nabawiyy (Serezli No. 3853/9), Al-Fakihānī, Al-Mawrid fi'l-Kalāmi 'ala'l-Mawlid (Kılıç Ali Paşa No. 1024/38), İbn Hağar al-Hayṭamī, Mawlidu'n-Nabiyy °Alayhissalām (Es'ad Efendi, No. 448/1).

(1) Tafsilāt için bkz.; Franz Rosenthal, °İlmu't-Tārīh °inda'l-Muslīmīn (A History of Muslim Historiography), tarğamatu'd-Duktūr Şālih Aḥmad, bi murācaatī Muḥammad Tawfīk Ḥusayn, Bağdad, 1963; as-Sahāwī, al-l'lan bi't-Tawbih li man ḍamma Ahla't-Tārīh", s. 532.; as-Sahāwī, al-Ğawāhir wa'd-Durar, s. 729; Ḥacı Ḥalifa (Kātib Çelebi), Kaşfu'z-Zunūn °an Asāmi'l-Kutubi wa'l-Funūn, Naşr Şarafuddīn Yaltkaya wa'l-Mu°allim Rıfat Bilge al-Kilisi, İstanbul, 1362/1943 (II, 1910).

(2) Mawlidu'n-Nabiyy, Şallallāhu °alayhi wa Sallam, al-Ķāhira 1300.

(3) Onun Mi'rāğ hakkında da bir eseri vardır.

(4) Al-Ķāhira (tarihsiz). Burada °Abdurra'uf al-Munāwī'nin (1035/1625) "Mawlidu'n-Nabiyy, Şallallāhu 'alayhi wa Sallam" adlı Mevlidi (al-Ķāhira, tarihsiz, taş basması) ile Şalāhuddīn Ḥalīl ibn Kaykaldı (761/1360)'nin "Ad-Durratu's-Saniyya fi Mawlidī Ḥayri'l-Bariyya" sını ve Beyrutta basılan İbn Kaṭīr'in "Mawlidu Rasūlillāh" ını bilmünasebe, zikredelim.

Mevlid münasebetiyle yapılan merasim

Hazret-i Peygamber'e karşı, sayısız medhiyelerle ifade edilen sevgi, hürmet ve ta'zîm, sonraları merasim, hatta bayram şenlikleri haline gelmiştir. Hazret-i Muhammed'in Mekke'de doğduğu evin ("Mawlidu'n-Nabiyy, Şallâllâhu 'alayhi wa Sallam") erkenden umûmî bir ziyaretgâh haline geldiği malûmdur. Hârûn ar-Raşîd'in anası Hayzurân, bu evi mescide tahvil etmiştir. Hazret-i Peygamber'in devrinden uzaklaşıldıkça, O'nun yüce hatırasına karşı hürmet ve ta'zîm de giderek artmıştır. Onun doğduğu, yaşadığı, gezdiği, savaştığı ve nihayet vefat ettiği yerler, mü'minler için, âdetâ birer kudsîyet arz ediyordu.

Âslında Hazret-i Peygamber'in doğum günü tes'idi sonraki devirlerde benimsenmiştir. Mısır'daki Fâtımîler devrinde Hazret-i Muhammed, Hazret-i Ali, Hazret-i Fatma ve zamanın Halifesinin mevlidleri (Mawlidu'l-İmâmî'l-Hâdir) tesid edilirdi. Devlet ricâli bir araya gelip topluca Saraya giderlerdi. Orada nutuklar îrad edilir, günün ehemmiyeti üzerinde durulur yemek yenir ve şeker dağıtılırdı. Maamâfih, bu merasim henüz halk bayramı değildi ve bir müddet için bu âdet terk edildi (494/1100 tarihi civarında), sonraları bu âdete tekrar dönüldü. Yine de bu merâsim, ancak Mevlid tes'idine bir zemin hazırlığını ifade ederdi. (1)

Asıl Mevlid tes'idinin başlaması 604/1207 yılında İrbil'de Atabeğ Muzaffar-ruddîn Gökbörü tarafında tertib edilen Mevlid merasimidir. Bu âdet sonraları diğer İslâm ülkelerine yayıldı. Osmanlı İmparatorluğunda Mevlidin merâsimle tes'idine resmen 996/1588 de, yani Sultan III. Murad devrinde başlandı ve sonra millî bir bayram hâlini aldı. Bu bayramın XVIII. asırdaki tasvirini Ermenî yazar Mouradgea D'Ohsson vermiştir (Tableau Général de L' Empire Ottoman, Paris 1787/1789, I, 255). Osmanlı İmparatorluğu hududları içerisinde ki Balkanlarda da bu merasim parlak bir şekilde icrâ ediliyordu ve halen de böylece devam etmektedir.

Mevlid manzûmelerinin okunması zamanla hakîkî bir san'at hâline gelmiştir, zira mevlidî okumak herkesin kârı değildir. Bu hususta sûret-i mahsûsada yetiştirilen kârî'ler (mevlidhânlar) ortaya çıkmış ve halk arasında büyük itibar kazanmışlardır. (2) Hiç şüphe yok ki Türklerin bu sâhadaki rolü çok büyüktür.

(1) İran Şi'ilerinde, mevlidlerden ziyade, Hazret-i Ali'ye, onun ailesi efradına, bilhassa Hazret-i Fâtîma'ya, ve Şi'a imamlarına medhiyeler tahsis edilirdi. Maamâfih Hazret-i Peygamber'e de medhiyeler (Madâ'ihu'n-Nabiyy) yazılmıştır (meselâ XII asırda yaşayan Süzenî ve XVII asırda ki Hasan ibn Sayyid Fat'hullâh). Her ne kadar bu manzumelere "Mevlid" denmezdiyse de, yine de Mevlid münasebetiyle okunurlardı (Fehim Bayraktareviç, O nasim Mevludîma, s. 33).-Sünnîlerde de evvelâ Hazret-i Fâtîma'nın doğum günü tes'id edilirdi. Sonraları Hazret-i Muhammed'in benimsendi (Les Sunnites ont fêté la nativité de Fatima avant celle de son père.- L. Massignon, La Notion du Voeu et la dévotion musulmane à Fatima. Bkz. Opera Minora, Beirut, 1963, I, 577); H. Sandûbî, Târîhu'l-Mawlid, (1948, p. 65).

(2) Mevlid manzûmelerinin okunuş tarzını ve son devir meşhur Türk mevlidhanlarının kısa biyografilerini, fotoğraflarıyla birlikte, ihtiva eden, merhum Hafız Ali Rıza Sağman'ın değerli bir kitabı vardır (Mevlid nasıl okunur ve mevlidhanlar, İstanbul 1951, I cild).

Mevlid merasimi sadece Hazret-i Peygamber'in doğum gününe inhisar ettirilmiş değildir. Bir müessesenin açılışında, sünnet, nikâh, doğum ve ölüm vesileleriyle, bir muvaffakiyet ve bir sevinç vak'alarında, mübarek (kandil) gecelerinde, hulâsa, ferd ve cemiyet hayatının çeşitli vesileleriyle Mevlid-i Şerif okunur. Bu merâsim bazı İslâm memleketlerinde resmî bir bayram mahiyeti kazanmıştır. Bu şekilde, Beşeriyetin Kurtarıcısı, Ulu Peygamber'imiz Hazret-i Muhammed'in azîz hâtırası sık sık tebcil edilmiş olmaktadır.

Maamâfih, ilk zamanlarda, bu tes'idler, din ulemâsı tarafından hoş karşılanmamış, "bid'at" olarak telâkki edilmişti. Zirâ, Kur'ân-ı Kerim ve Hadîs-i Şeriflerde bir mesnedi yoktu. 'Umar ibn 'Ali al-Fâkihânî al-Laḥmî (734/1333) bu bid'ate şiddetle hücum dahi etmiştir. Buna mukabil mevlidi müdâfaa eden ve bu tes'idleri "güzel bir bid'at" (Al-bid'atu'l-ḥasana) olarak tavsif eden Abu'l-Ḥattâb ibn 'Umar, "İbn Diḥya" (633/1235) olmuştur. Mevlidlerin tes'idi husûsunda, lehde ve aleyhdeki mücâdele XIV, hatta XV. asra kadar devam etmiştir. Fakat, halk bunu benimseyince, artık bu kökleşmiş âdeti ortadan kaldırmak mümkün olamamıştır. Sonunda din ülemâsı dahi Mevlidin tes'idini iyi bir bid'at olarak kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bazı mevziî haller hâriç, Mevlid tes'idi âdeti bütün İslâm âlemini kaplamıştır. (1)

(1) Mevlidler hakkında birkaç yazıya daha burada işaret edelim; M. Ben Cheneb, Poème en l'honneur du Prophète (Revue Africaine, 1910, LIV, 182-190); Abû Chama, Origine du "Mawlid" ou fête de la naissance du Prophète (Bulletin d'Etudes Arabes, 1945, V, 147 vd.); Hadî Sâdok Muḥammad, Le Mevlid d'après le Mufti-poète d'Alger, İbn 'Ammâr (Mélange L. Massignon, 1957, II, 269-292). Mevlid merasiminin değişik şekline dair, Pariste, 16-22 Temmuz 1973 de toplanan XXXIX Milletlerarası Müsteşrikler Kongresine Shinar, P., tarafından bir tebliğ sunulmuştur. (Reformist Mawlid Celebration in Algeria, An instance of Socio-Religious Change). Tanınmış Mısır şair ve edîplerinden Dr. Zakî Mubârak'ın "Al-Madâ'ihu'n-Nabawiyya bi'l-Adabi'l-'Arabî (Mısır 1354/1935)" adlı eseri de zikre değer.

I. BÖLÜM

Türkçe Mevlidler (ve Süleyman Çelebi Mevlidi)

Türkçe Yazılmış Mevlidler

Bursalı Mehmet Tahir "Osmanlı Müellifleri" adlı eserinde (İstanbul 1333, II, 222, not 1), Türklerin mevlid-i nebevî üzerindeki çalışmaları ile ilgili olarak şöyle yazıyor: "Şuarâ-i Osmaniyeden bir hayli zevat, alâ tarîkı't-tanzîr, mevlid-i şerîf manzûmeleri yazmışlarsa da, her halde kabûl-i âmmeye mazhar olan ârif-i billâh ve âşık-ı Rasûlillah Süleyman Dede merhûmun'kidir. Diğerleri şunlardır: 1) Şeyh Seyfuddin Sivâsî, 2) Beyzâde Mustafa Efendi, 3) Keşfi-i Sârûhânî, 4) Manastırlı Rifat, 5) İbsalalı Ebul-Hayr, 6) Akşemseddinzâde Hamdullah Çelebi, 7) Bursalı Şeyh Abdulkâdir Necib Efendi, 8) Bursalı Kitabçı Mustafa Efendi, 9) Bursalı Âkif Efendi, 10) Salâhuddin Uşşakî, 11) Edirne Müftüsü Mehmet Fevzi Efendi, (12) Darendeli Bakâ'î, 13) Hoca Rafet Efendi, 14) Kuloğlu, 15) Karasîli Hasan Bahri, 16) Şeyh Sâlih Nihânî, 17) Erzurumlu Osman Sirâcuddin Efendi, 18) Şeyh Selâmî, 19) Keşfi-i Samakovî, 20) Yesbahî Nûrî Efendi, 21) Mehmet Hasan Efendi, 22) İbrahim Kadem Efendi, 23) Osman Fevzi Efendi, 24) Hüseyin Efendi, 25) Vâli Abdurrahman Efendi, 26) Gulâmî, 27) Mürîdî-i Aydınî, 28) İbrahim Nazîf Karamânî...vs. (1)

Su var ki, Türkçe yazılmış hiç bir mevlid manzûmesi Süleyman Çelebi'ninki kadar şöhret kazanamamıştır. Onun mevlidi (Vesîletu'n-Necât'ı) bir "sehl-i mümteni" addedilir.

Süleyman Çelebi ve Mevlidi

Bazı müelliflerin (Evliyâ Çelebi (2) ve Latifi (3,4) gibi) Süleyman Çelebi hakkında birbirini tutmayan yanlış malûmat verdikleri malûmdur. Birincisi, Süleyman Çelebi'yi, Sarımsakçızâde Süleyman Efendi ile, ikincisi ise, İvaz Paşanın oğlu ve

(1) Dr. Neclâ Pekolcay'ın sabırlı araştırmaları neticesinde, İstanbul kütüphanelerinde otuz çeşit ve doksan sekiz nüsha Türkçe Mevlid tesbit edilmiş ve muhtelif şahıslara aid Mevlid nüshalarının tavsifi yapılmıştır. Bkz. Süleyman Çelebi Mevlidi metni ve menşei mes'elesi (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, V, 64).

(2) Seyahatname, (İstanbul, 1314), s. 55.

(3,4) Ahmed Ateş, Süleyman Çelebi, Vesîletun-Necat-Mevlid, (Ankara 1954) s. 29.

Atâ'nın büyük kardeşi ile karıştırırlar. Hattâ âilesi, babası ve doğum tarihi hakkında verilen malûmat bile kat'î değildir ve çeşitli tahminlere yol açmıştır. Osmanlı hükümdarlarıyla olduğu ileri sürülen sıkı münâsebet iddiası da vârid görülmemektedir (3). Doğum tarihi, takrîbi olarak, 1350 den sonraya tesadüf ettirilir. Binâenaleyh, Süleyman Çelebi takriben 752/1351 yılında dünyaya gelmiştir. Mevlidini 812/1409 senesinde tamamlamış(1) ve bundan sonra vefat etmiştir.

Süleyman Çelebi ve Mevlidi hakkında türkçe olarak geniş bir literatür mevcuttur. Bursalı Mehmet Tahir (1910), Osmanzâde Hüseyin Vassaf (1911), Prof. M. Fuad Köprülü (1911), Ali Emiri (1916), Kâmil Miras (1949), Ahmed Ateş (1954), Murat Uraz (1956), Ahmed Aymutlu (1958), Nihat Şamî Banarlı (1962), Prof. Faruk Kadri Timurtaş (1970) gibi zevat bu sâhada değerli tetkikler vermiş; bazı kimseler de, İstanbul Edebiyat Fakültesindeki mezuniyet veya doktora çalışmalarını yine bu konuya tahsis etmişlerdir: Hatice (1931), Zafer Karaçak (1944) Ahmed Aymutlu (1946), Neclâ Pekolcay (1950) ve Mustafa Ateş (1952) gibi (2).

Bu tetkikler sayesinde Süleyman Çelebi problemi bir hayli aydınlanmıştır. Bundan sonra yapılacak olan tetkiklerin, bu meseleyi tamâmen halledeceği umulur.

Belgrad Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat (Arab, Fars ve Türk Dili ve Edebiyatı) Ord. Profesörü merhum Dr. Fehim Bayrakdareviç'in umûmiyetle mevlid hakkında, Süleyman Çelebi ve mevlidi ve nihayet Süleyman Çelebi mevlidinin boşnakça tercemesi üzerine kısa fakat ciddi birer tetkikini de burada zikrebiliriz (1937) (2). Bu yazımızda, bu mühim etüdlere zaman zaman mürâcaat edilecektir.

-
- (1) Mevlidin 560 ncı yıl dönümü münasebetiyle Prof. Dr. Abdulkadir Karahan bir makale neşretmiştir: "560 ncı yılında Mevlid", İslâm Medeniyeti (İstanbul 26 Nisan, 1969, Yıl 2, Sayı 19, s. 12-14).
 - (2) Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde 1944-45 ders yılı içinde "Süleyman Çelebi Mevlidi" hakkında Mütayemmen Başol tarafından bir tez sunulmuştur (No. 10). Aynı Fakülte'de başka mevlidlerle ilgili olarak hazırlanmış iki tez daha vardır; Bunlardan biri Nurten Ersoy'a âit olup "Hamdullah Hamdi Mevlidi" (No. 52), diğeri ise Nebahat Pabuççu'ya âid "Visali, Mevlid-i Şerif" (No. 325) adını taşır.
 - 2) a- Srpska Pesma o Muhammedovu Rodjenju (Glasnik Skopskog Naucnog Društva, Skoplje, 1927, III, 189-202).
b- Jedna Nova Versija Srpskog Mevluda (Prilozi za Knjizevnost, Jezik, Istoriju i Folklor, Beograd, 1930, X, 83-87).
c - O nasim Mevludima i o Mevludu uopste (Prilozi za Knjizevnost, Jezik, Istoriju i Folklor, Beograd 1937, XVII, 1-37.)

II. BÖLÜM

Türkçeden başka dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin çeşitli dillerdeki tercemeleri

Süleyman Çelebi Mevlidinin Başka Dillere Tercemeleri

Ne kadar İslâmî dil ve lehçe varsa, denebilir ki her birinde Mevlidler meydana getirilmiştir. Ancak birçokları hakkında malûmat elde etmek mümkün olamamıştır. Zira, bu nevi dil ve lehçeleri, yeni nesiller arasında bilenler ya az bulunmakta, veya hiç bulunmamaktadır. Ekseriyetle matbu olanlar bu yazımızda yer almaktadır. Dolayısıyla, bu Mevlid veya Mevlid tercemeleri listesi tam sayılamamaktadır. Fakat, Hazret-i Peygamber'e karşı olan sonsuz saygı ve sevgi hususunda, hepsi bir nevi yarış halindedir.

Dr. Pekolcay, İstanbul kütüphaneleri kataloglarında kayıtlı, Türkçeden başka dillerdeki Mevlidler ile Mevlide ait eserlerden yetmişbir nüsha Arapça, beş nüsha Farsça, üç nüsha Arnavutça, bir aded Kürtçe ve bir aded Rumca olmak üzere cem'an seksen bir nüsha bulmuştur. Ancak Çerkesçe ve Boşnakça Mevlid metinlerinin mevcudiyetini Bursalı Mehmed Tahir'in "Osmanlı Müellifleri" adlı kitabından öğrenmiş olduğunu ifade ediyor. (1)

Bilinen tercemelere burada temas edilecektir:

1) Arapça terceme

Süleyman Çelebi Mevlid'inin Arapça tercemesini sadece Dr. Neclâ Pekolcay (2) ve Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş (3) zikretmekte, fakat hakkında hiçbir tafsilât vermemektedirler. Dolayısıyla, Mevlid'in müterciminin (biliniyorsa) kim olduğunu, nüshasının nerede bulunduğunu, maalesef bilmemekteyiz.

Bu husustaki müracaatımız üzerine Dr. Neclâ Pekolcay, bize lütfettiği cevabda şunları beyan etmiştir:(4) Süleyman Çelebi Mevlidinin Arabçası ("Mevlid-Siyer") ile, merhum Raif Yelkenci'nin hususî kütübhanesinde bulunan yazma bir eser

(1) Dr. Neclâ Pekolcay, Süleyman Çelebi Mevlidi metni ve menşe'i mes'elesi (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, V, 64).

(2) Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve Menşe'i Mes'elesi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul, 1954, VI, 64.)

(3) Süleyman Çelebi, Mevlid (Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarından ; 1000 Temel Eser, No. 27), İstanbul, 1970, s. XI.

(4) 23 Eylül 1975 tarihli mektubu. Süleyman Çelebi Mevlidi tercemelerinin hemen hemen bütün nüshaları; veya hiç olmazsa fotokopileri, koleksiyonumuzda mevcuttur.

kasd edilmektedir. Fakat, Raif Beyin vefatından sonra nüshanın âkıbeti hakkında herhangi bir malumat bulunmadığı gibi ne yazık ki, nüshanın bir fotokopisi dahi elde edilememiştir. Bu yüzden - Süleyman Çelebi Mevlidi'nin Arapça mütercimi, terceme yeri ve tarihi gibi elzem olan malûmattan şu anda mahrumuz.

II) Çerkesçe Mevlid

Bursalı Mehmed Tahir'in de dediği gibi, (1) Çerkes âlimlerinden Düzceli Abdurrahman Efendi tarafından, Süleyman Çelebi'nin Mevlidi Çerkesçeye terceme edilmiştir ('Abdurrahmân ibnu'l-Hâcc Yûsuf, "Mawlidu'n-Nabiyy, °Alayhi's-Salâm)", İstanbul 1332 (1914), Matbaa'i Osmaniyye, taş basması. Bu tercemeyi Ahmed Ateş (2) ile Faruk Timurtaş (3) zikr etmektedirler.

Mevlidin başındaki Arapça bir notta: Mevlid manzumelerinin bütün İslâm âleminin dillerinde mevcut olduğu, Çerkeslerin salâbet-i diniyyeleri ile Hazret-i Peygamber'e karşı besledikleri büyük sevgileri ma'lum olduğu halde, Çerkesçe bir Mevlidin bulunmayışından dolayı, Düzceli 'Abdurrahmân ibnu'l-Hâcc Yûsuf Efendi, bu büyük boşluğu doldurmak üzere bir manzume meydana getirdiği ifade edilmektedir. Mevlid'in baskı masraflarını karşılamak için, nâzım ile birlikte, yine Düzceli olan Hafız Zekeriyya ibn.'Ya'kûb Efendi iştirak ettiği, mezkûr başlık sahifesindeki nottan anlaşılmaktadır. Mevlidin metnini Safranbolulu Mehmed Şevki Efendi, kendi eliyle yazmıştır.

Mevlidin başında (ss. 3-7) 45 beytlik manzûm bir mukaddime vardır. Bunu ta'kiben : Mevlidü'n-Nebiyy (ss. 7-9), Kasîde-i Şerife (s. 18), Mi'râcu'n-Nebiyy (ss. 21-32), Hazret-i Peygamber'in vefatı (ss. 32-49) bölümleri bulunmaktadır. Mevlide ilâveten "Vefatu Fâtıma ez-Zehra' Radiyallahu 'anhâ (ss. 49-58), Hazret-i Peygamber'in nesebi (ss. 58-60), Du'â-i Şerif (ss. 60-62), Mevlid kıraatı hakkında şer'i hüküm (s. 63) ve sonunda Düzceli Âkif Efendinin bir takrizi (s. 64) yer almaktadır.

Müellif, Mevlidin başında, Arab alfabesiyle yazılmış olan Mevlidin doğru okunabilmesi için, Çerkesçe'ye mahsûs koyduğu bazı işaretleri izah etmiştir. Arûz üzerinde meydana getirilen bu Mevlidin: fâ'ilâtun - fâ'ilâtun- fâi'lun vezni olarak nazm edildiği husus, Mevlidin başında (s. 2) zikr edilmiştir. (4) Mevlid'deki "Merhaba" bahîi, umûmiyetle, Süleyman Çelebi'nin aynı ismi taşıyan bahrine uymaktadır. Manzûme içinde Süleyman Çelebi'nin veya Mevlidinin ismi geçmediği için, iki mevlid arasındaki tam münasebeti ta'yin etme işi, selâhiyyetli zevata âiddir.

(1) Osmanlı müellifleri, II, 222, not, 1.

(2) Vesiletü'n-Necât, s. 59.

(3) Süleyman Çelebi, Mevlid, s. XI.

(4) Bu Mevlidin nüshaları artık ender sayılır. Ancak Erzurum'daki Atatürk Üniversitesi Kütüphanesinde (Seyfuddin Özege koleksiyonu, no. 24522) bu mevlidin bir nüshası vardır. 8° büyüklükte olan ve 494 beyitten ibaret bulunan bu mevlidin sahife adedi 64 dır.

III. Süleyman Çelebi Mevlidinin Rumca Tercemesi

İstanbul Belediyesi, İnkilâb Kütüphanesi, Muallim Cevdet koleksiyonu yazma eserleri arasında küçük bir mecmu'a vardır (No. K. 212.) Mecmu'a, üç bölümden ibarettir: Birinci bölüm (Varak 1,b - 15,b) Şarafu'd-dîn al-Büşîrî'nin meşhur "Kaşîdatu'l-Bur'a"sı (Arapça metni ve Türkçe tercemesi), ikinci bölüm (Var. 15,b - 31,b) aynı kasidenin Arapça metni ile Rumca tercemesi; üçüncü bölüm (Var. 32,b - 41,a), Süleyman Çelebi Mevlidinin Rumca tercemesi. Bu Rumca terceme de, kezâ, Arab harfleriyle yazılmıştır. Yazı güzel ve okunaklıdır. Hattât ve mütercimın aynı şahıs olması mümkündür. Metin kırmızı, terceme siyah mürekkeble yazılmıştır. Maalesef, ne hattat-mütercim ismi, ne de yazılış yeri ve tarihi vardır. Metin itina ile yazılmış ve Rumca kelimelerin doğru okunabilmesi için, tamamen hareketlenmiştir.

Mütercim, Süleyman Çelebi Mevlidini tam olarak Rumca'ya terceme etmiş, bir nevi seçme beyitlerin tercemesini yapmıştır. Dört def'a tekerrür eden refrain ("Ger dilersiz...") hariç, Mevlidin ancak doksanüç beyti Rumcaya terceme edilmiştir. Tercemelerin yanında aslın da bulunması sayesinde, hangi beyitlerin terceme edildiği vuzuhla görülmektedir. Rumca terceme, Süleyman Çelebi Mevlidinde geçen bir hayli Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri, olduğu gibi, muhâfaza etmiştir. Allah, Muhammed, Mustafa, İbrahim Halil, Musa, İsâ, Âdem, Abdullah, Âmine, Peygamber, ümmet, melâ'ike, Bismillah, zikrullah, Celil, merhamet, rahmet, şef'kat, mu'cize, mağrib, maşrik, âlem, haber, çümkim. Rumca metnin içinde aynen yer almıştır.

Mütercimin, bazı beyitlerini terceme ettiği Mevlid kısımları şunlardır: Münâcât, Musannife du'a, Peygamber nûrunun yaratılması (ve Peygamber nûrunun intikali teselsülû) ve Hazret-i Peygamber'in doğumu, yani Mevlidin başından beşinci bölümü olan "Hazret-i Peygamber'in mu'cizeleri"ne kadar terceme edilmiştir. Son beyti de:

Nice puthane, nice deyr-ü sanem

Yıkılab küfr ehline irdi elem

dir. Mütercim, Mevlidin her kısmında bazı beyitleri atlamıştır. Böylece Mevlidin bu bölümlerinden otuz-beyit kadarı, Rumca tercemeye dâhil edilmemiştir. Rumca terceme, Süleyman Çelebi Mevlidinin asıl metninden daha ufak harfler ile yazılmıştır.

Gerek "Kaşîdatu'l-Bur'a", gerek Süleyman Çelebi Mevlidinin Rumca tercemeleri, muhakkak ciddi bir tedkîke değer birer eserdir.

IV) Kürdçe Mevlidler

Kürdi zâde Ahmed Râmiz, Kürdçe bir mevlid manzûmesi meydana getirmiştir. Matbû olan bu eserin, Süleyman Çelebi Mevlicinin te'siri altında kalmış olduğuna muhakkak nazariyle bakılmaktadır. Nâdir bulunan bu Mevlidin bir nüshası İstanbul'da Millet - Ali Emiri Kütüphanesinde- Türkçe matbû eserler arasında, 1369 kayıd no. sı altında mevcuttur. Bu mevlidi zikr eden yazarlar, mevcudiyetinden başka hiçbir malûmat vermemişlerdir. Sâdece mevcut olduğuna dair Ahmed Ateş (1), N. Pekolcay (2) ve Faruk Timurtaş (3) bilgi vermişlerdir.

Mevlidin Kürdçe mütercimi, anlaşılan, Kahire'de Al-Azhar Üniversitesinde talebe iken tercemeyi yapıp, orada neşr etmiştir. (4) Ahmed Ramiz'i, "Mevlid yazarı ve dikkati çeken san'atçılardan" biri olarak "Meydan Larous Ansiklopedisi" de zikr etmektedir. (5)

Mevlidin ikinci Kürdçesi, Zaza lehcesiyile, nazm edilmiş ve 1316 (1898) yılında Diyarbakır'da neşr edilmiştir. Bu matbû nüshanın baş sahifesinde şu ma'lumât verilmektedir: "Diyar-ı Bekir Vilâyet-i Celilesine tâbi Lice kazasına mülhak Hezan karyeli mekrûmetlû Ahmed el-Hâssî (6) Efendi'nin Zaza lisanı ile te'lif eylediği işbû Mevlidi Şerîf.... Vilâyet-i mezkûre Litografya matbaasında tab' ve neşr edildi". Bu Mevliddeki Arapça olan "Merhaba" bahri Süleyman Çelebi-ninkinden farklıdır. Salât ve selâm refrain'leri hariç, Mevlid 351 beyitten ibaret olup tamamı 29 sahife'dir.

Mevlidin üçüncü Kürdçesi Şâfi'i Fıkah âlimlerinden Ertuş'lu (El-Ertûşi) Hasan'ın manzûmesi'dir. İstanbul'da (Osman Bey Matba'asında) taş basması olarak, 1350 (1931) yılında tab' edilmiştir. (7) Bu mevlidin başlık sahifesi Arapçadır. Bahir, fasıllar ise, başlıksız devam etmekte olup, ancak salât -selâm beyitleriyle ayrılmaktadır. Sonunda nazmen Kürdçe bir Mevlid duası yer almaktadır. Fakat, iki buçuk sahifelik Arapça bir du'â da mevcuttur. Mevlide Hazret-i Fâtıma'nın vefatı bölümü de ilâve edilmiştir. Salât -selâm refra'ini Süleyman Çelebi'ninkine benzemektedir. Mevlidin tamamı 511 beyitten ibarettir.

(1) Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necât-Mevlid, s. 59.

(2) Süleyman Çelebi Mevlidi Metni ve menşe'i, İstanbul 1954; (Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, VI, 64).

(3) Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesiletü'n-Necât), İstanbul 1970, s. XI.

(4) Mevlidu'n-Nebiyî bi'l-Luğati'l-Kurdiyye, Nâşir: Kürdi-zâde Ahmed Râmiz (bi Riwakis-Sâdati'l-Akrâd bi'l-Azhar bi Mişr), 1324 [1906].

(5) İstanbul, 1972, VII, 736.

(6) Mevlid'in son (39 uncu) sahifesinde bulunan Sığirdli Fethullah Hasbi'nin manzûm takrizinin son mısramında bu isim "El-Huveysi" olarak geçmektedir. Hatta müellif bizzat, 38 inci sahifede Mevlid'in yazılışına aid Arapça manzûm tarihinde aynı şekli kullanmıştır ("bi aydi'l-Hazaniyyi'l-Huwaysi Ahmad?").

(7) Mevlid'in baş sahifesinde, satış yeri olarak, Hakkâklar çarşısı No. 21 de ki kitabçı Raşid gösterilmiştir.

V) Tatarca Mevlid

Tatar dilinde çeşitli Mevlidlerin mevcüdiyeti ihtimal dahilindedir. Memleketlere göre değişiklik arz etmeleri de mümkündür. Fakat, şu anda bunu tevsik edecek durumda değiliz.

Elimizdeki Tatarca Mevlid metni, Tokyo'daki "Mahalle-i İslâmiyye" de oturan imam ve müderris Muhammed Abdulhayy Kurbânalî'nin - Tokyo'da yerleşmiş Tatarlar kolonisi (cema'atı) himmeti ile - "Matba'a-i İslâmiyye" de, 1350/1931 senesinin Mevlid günü hatırasına neşr edilmiştir. (1)

*Bu Mevlid, "Bir iki söz" isimli bir Önsözle başlamaktadır (s. 1). Bunu ta'kiben (ss. 2-10), Hazret-i Peygamber'e salavat getirme ve Mevlid Bayramı hakkında bir vâaz gelmektedir ("Peygamberimiz Muhammed Mustafa, Sallallâhu aleyhi ve sellem'ge salâvât uku ve anın toğan gününde Mevlid beyremi yasav hakkında vaaz"). Burada - misal olarak - Avrupa ve Amerika'daki Hıristiyanların Hazret-i İsa'nın doğum gününün, Buda ve Konfüçyüs'ün salikleri tarafından doğum günlerinin tes'idi gösterilmektedir. Böylece her din kurucusunun doğum günü tes'id edildiğine göre, bizim de Ulu Peygamberimiz Hazret-i Muhammed'in -Sallallahu 'aleyhi ve sellem- Mevlidi tes'id edilmeli ve nitekim asırlardan beri tes'id edilmektedir. Kitabda bu Mevlid tes'idinin tarihçesi ayrı bir bab içinde anlatılmaktadır (ss. 10-12). Bundan sonra Hazret-i Peygamber'in Şemâ'iline temas edilmekte ve nesebi ile kısa bir biyografisi (sîreti) verilmektedir (ss. 12-20). - Buraya kadar anlatılan kısım kitabın bir nevi giriş kısmını teşkil etmektedir.

İkinci, yani Mevlid, kısmı bir kaside (ss. 22-26) ile ["turlı Mevlidu'n-Nebiyiyy kasidesi"] başlar:

Evvelâ ben bir hikâyet ideyim
Ehl-i ahbardan rivayet ideyim.

Var idi Bâgdâd'da bir sâliha
Âbide Hatûn idi hem nâsiha....

Kasidenin sonu Süleyman Çelebi'nin ma'rûf refrain'i ile bitmektedir:

Ger dilersiz, bulasız otdm necât
Aşk ile derd ile eytin es-salât.

(1) Mevlidu'n-Nebiyiyy kitabı-1350'inci Hicrî, 1931 Mîlâdi, 12 Rebî el-Evvel/28 Eylül, Mevlidu'n-Nebiyiyy gününün hatırası olarak neşr edildi. Basub taratucisi: Tokyo'da, Matba'a-i İslâmiyye, 1931'inci yıl (8°, ss. 1-47). Baskı Arab harflidir. — Kolayca ele geçemeyen bu Tatarca Mevlidin bir fotokopisini yaptırmama müsaade eden, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Arapça uzmanı, muhterem Yusuf Uralğiray'a şükran borçluyum.

Müteakiben 20 beyitlik "İstanbulî kâtib makamına" (ss. 26-27) bir manzum geliyor:

Ey Hudâ'dan lütf [u] ihsan isteyen, gel Mevlide
Cennet içre hür [u] gılman istegân, gel Mevlide.
Asıl Mevlîd manzûmesi bundan sonra (ss. 28-30) başlamaktadır:
Evvel Allâh ismini yad idelim
Sonra başlab, her işe girişelim

İş başında herkim ani yâd iter
Ol işi Allah ana âsan iter.

Bu bölüm de "Ger dilersiz" refraini ile biter.

Sonraki bölümler: "Ey azizler" bahri, sekiz beyt ve ma'lûm refrain'den (ss. 30-31); "Hak Ta'âlâ çün yarattı Âdemi - Kıldı Ademle müzeyyen âlemi" bahri ondört beyt ve refrain'den (ss. 31-33); ve "Amine Hatun Muhammed Anası - ol sadefden togdi incu danesi", 25 beyt ve refrainden ibarettir (ss. 33-37) ki içinde: "Togdı ol saatte ol Sultan-ı Dîn - Nura gark oldı semâvât [u] zemîn" beyti üzerine ayağa kalkınır ve salavat getirilir. Buna dair de bir not konmuştur.

Bundan sonra "Merhaba" bahri (11 beyt ve refrain) gelmektedir (ss. 38-39). Müteakiben:

İşbu heybetten Âmina hübrû
Bir zaman akli gidüb kildi giru

beyitleri (ss. 39-41) gelir (13 beyt ve refrain)
ve nihayet:

Mekke halkının ulugları revah
Kıldılar Kâ'beni bir kiçe tavaf

bölümü (ss. 41-43) 17 beyt, refrain ve salavattan ibarettir.

Mevlidin sonunda Tatarca bir du'â (ss. 44-46) vardır ("Mevlidu'n-Nebiyy kasidesi ukulduktan sonra ukulacak du'â"). Buna da (ss. 46-47): "Eş-şubhu bedâ min şal'atih...." mısra' ile başlayan meşhur kasidenin Arapça metni, harekeli olarak, ilâve edilmiştir ("Mu'cizetu'n-Nebiyi'l-Ummiyyi'l-Kerîm").

Görüldüğü gibi, bu Mevlid, aslında, Süleyman Çelebi'nin "Vesiletu'n-Necât"ının Tatar diline ihtisaren adapte edilmiş şeklidir.

VI) Sevahili dilinde Mevlid

Arapça "Sâhil" in cem'i "Savâhil" kelimesinden gelme bir söz olan Suahili, Swahili ta'biri, şimalden Somali yarımadasından başlayarak, cenubda ki Ruwuma'ya kadar uzanan şarkî Afrika sahilinde oturan ahali'ye itlak olunan bir isimdir ki Lamu takımadalarındaki eski Bantu kabilesi, Arab, İran ve Portekiz kolonistlerinin kuvvetli kültürel te'siri altında kalmıştır. Sevahili dili Bantu dille-

rinden biridir. Kongo'ya kadar uzanan şarkî Afrikanın büyük bir kısmında trafik ve ticaret dilidir. Eski edebiyatı Arab harfleriyle yazılmıştır. Hazret-i Muhammedin Hirakl'a (Herkal) karşı yaptığı savaşları anlatan, "İmparator Heraklius Kitabı" adlı mufassal bir destanı vardır. (1) İşte, Şerif Mansabî'nin Mevlid manzumesi de bu dilde ve bu yazı ile telif edilmiştir (Kitâbu Mavlid). Açıklamalı Almanca tercemesi, G. Neuhaus tarafından Berlinde, 1935 yılında neşr edilmiştir. (2)

VII) Mevlidin Almanca Tercemesi

Bayan Irmgard Engelke, Süleymân Çelebinin mevlidini etraflıca tetkik etmiş ve bazı beyitlerini almancaya terceme etmiştir. "Sulaymân Tschelebi's Lobgedichte auf die Geburt des Propheten-Mevlid-i Şerîf" adını taşıyan bu doktora tezi, Halle'de 1926 yılında basılmıştır. Bu etüdden Ahmet Ateş ayrıca bahsetmektedir (3).

Hatırlatalım ki Joseph von Hammer-Purgstall daha evvel, mevlidin bazı bahirlerini almancaya çevirmiştir (bakınız: Geschichte der Osmanischen Dichtkunst, Pesth 1836, ss. 67-70) (4).

Profesör Bayraktareviç, Engelke'nin büyük bir hatasına dikkat nazarımızı çekmektedir. Engelke, yanlış olarak, Süleyman Çelebinin mevlidinin 6500 beyitten ibaret olduğunu yazmaktadır. (5)

VIII) Mevlidin İngilizce Tercemesi :

Gerek Ahmed Ateş (6), gerek Faruk Timurtaş (7), yazılarında, Süleyman Çelebi mevlidinin manzûm İngilizce tercemesine işaret etmektedirler. Mevlidi İngilizceye nazmen terceme eden zât F. Lyman Mac-Callum'dur. 1943 senesinde Londrada (Wisdom of East Series) basılmış olan bu tercemenin başlığı "The Mevlidi Sherif by Suleyman Chelebi"dir.

(1) Der Grosse Brockhaus, Leipzig, 1934, Bd. XVIII, s. 301.

(2) Scharifu Mansabu, Kitabı Mauludi, Buch d. Geburt Muhammeds. Suaheli-Gedicht. Deutsch u. erläüt v. G. Neuhaus. Berlin, 1935, M. 34 Taf. (S—A), 57.

(3) Süleyman Çelebi, Vesiletu'n-Necât, Mevlid, s. 59.

(4) Bu tercemeye Belgrad üniversitesi Şarkiyat Ordinas-yüs Profesörü merhum Dr. Fehim Bayraktareviç "Mevlidlerimiz ve umumen mevlid nakkında" (O Naşim mevludima i o mevludu uopste) adlı etüdünde 1937 tarihinde Belgrad'da çıkan "Prilozi za Knjizevnost, jezik, istoriju i folklor" ismindeki dergide (Cild XVII, ayrı basım, s. 27) temas etmiştir.

(5) Aynı müellif, aynı etüdü, s. 24.

(6) Süleyman Çelebi, Mevlid, s. 59.

(7) Süleyman Çelebi, Mevlid, s. XI.

Fakat ondan yarım asır kadar evvel, meşhur İngiliz müsteşriki Gibb (History of Ottoman Poetry, London 1900, I, 241-248) keza mevlidi İngilizceye terceme etmişti. (1)

IX) Mevlidin Arnavutça Tercemeleri:

Arapça, Çerkesce, Kürdçe ve Rumca olarak terceme edilen Süleyman Çelebinin mevlidi, yine de müslüman olmaları hasebiyle, en çok Boşnaklarla, Arnavudlarda rağbet görmüş ve müteaddit defalar terceme edilip tab edilmiştir.

Burada evvelâ mevlidin arnavudça tercemelerine temas edilecektir. Hasan Zuko Kamberi (XVIII. asrın ikinci yarısı) arnavud dilinde ilk defa manzûm bir mevlid meydana getirmiştir. Manzûmenin henüz basılmamış oluşundan ötürü, bu mevlidin orijinal bir eser mi, yoksa Süleyman Çelebi mevlidinin bir tercemesi mi olduğu hususu mechuldür.

XIX. cu asrın ilk yarısında Korça'lı İsmâil Floçi (Floqi) nin arnavudça mevlid manzûmesi keza tab edilmediği içindir ki, hakkında pek az malûmata sahibiz. Şu var ki zikri geçen bu her iki mevlid manzûmesi ağılebi ihtimale göre, Süleyman Çelebi mevlidinin arnavudça tercemesinden ibarettir.

Arnavudça mevlid tercemelerinin tam olanlarından ve halk arasında en çok rağbet görenlerinden ikisi, ancak XIX. asrın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır.

Birincisi Ülgünlü (Ulçinyaku-Ulçinaku) Ali Rıza efendinin: "Terceme-i Mevlûd alâ lisan-ı Arnavud'u (İstanbul'da 1295 / 1878 tarihinde tab edilmiştir). Koleksiyonumuzda bulunan nüsha 1318 (1919) da basılmıştır. 1933 yılında tekrar Tiranda lâtin harfleriyle neşredilmiştir. Arnavudça metnin başında 9 beyitlik manzum türkçe bir mukaddime vardır. (2) (Bizim nüshada 15 beyittir.) Müellif mevlidden başka sözlerle "Huda Rabbim" diye başlayan 72 beyitlik bir manzûmenin tercemesini mevlidin başına ilâve etmiştir (ss. 4-12). Mevlid tercemesi ile duasını (ss. 13-28) müteâkib dîni ahval hakkında (Mağmûatu'l-Ahwal), ölüm ahvâli (Ahvâlu'l-Mawt), kabir ahvâli (Ahvâlu'l-Kabr) gibi meselelere temas eden bir nevi ilmi hâl risâlesi, keza manzûm olarak mevlide eklenmiştir. Terceme muvaffakiyetli addedilmektedir. Mütercim hakkındaki bilgimiz mahduddur. Sadece Ülgünde müftü iken, Karadağlıların memleketi işgali üzerine, İškodraya hicret etmiş, sonraları Draç'da müftülük yapmış ve orada ileri yaşta olarak vefat etmiş olduğu bilinmektedir.

(1) Bu tercemeye de prof. Dr. Fehim Bayraktareviç, Mevlid hakkındaki etüdünde işaret etmektedir (s. 24).

(2) Ülgünlü'nün Arnavutça Mevlidi, son def'a, Gaşeviç'in Boşnakça Mevlid tercemesiyle birlikte Titograd'da (eski Podgoriça) 1972 yılında (Karadağ Cumhuriyeti islâm Camiası tarafından) neşr edilmiştir.

İkincisi, yani Süleyman Çelebi mevlidinin diğer arnavudça tercemesi, daha doğrusu ona göre işlenmiş, Vuçitırn'lı Muhammed Tâhir ibn Halil Popova'ya âittir. "Manzûmatu'l-Mewlûd fi afdalil-Mawğûd bi lisâni'l-Arnawûd" adını taşıyan bu mevlid manzumesi İstanbul'da neşredilmiştir (Tabî tarihi zikredilmemiştir). Arap harfleriyle basılmış olan bu mevlid de Süleyman Çelebi mevlidinin harfiyyen Arnavudçaya tercemesi değildir, serbest bir tercemedir. Şimdiki muhtar Kosova bölgesi ile Makedonya Cumhuriyetinde bu mevlid çok okunur ve ezberlenir. Hasan Kaleşi'nin tahmînine göre 1900 ile 1902 arasında arap harfleriyle neşredilmiş olan bu mevlidin başlığında "eser-i Tâhir" diye, mütercimim ismine işaret edilmektedir. (1)

Zikri geçen bu iki (arap harfleriyle basılmış) mevlidden başka lâtin harfleriyle basılmış başka mevlidler de vardır. (Meselâ, Hâfız Abdullah Simlâku'nunki, dört defa basılmıştır.) Bunlardan bir diğeri de, Hâfız Ali Korça'nın eseridir. Aruz bakımından remel bahrinde olan bu tercemeler Süleyman Çelebiye sâdik kalmışlardır. (2)

Gerek Ülgünlünün ve gerek Muhammed Tâhirin tercemelerine, Bursalı Mehmed Tâhir işaret etmektedir. (3) Yine aynı müellif, Vuçitırn'lı tercemesinin Yıldız Kütüphanesindeki nüshasını da zikretmeyi ihmal etmemiştir. Pekolcay (4) ile Faruk Timurtaş (5) mevlidin arnavudça tercemelerini umumî olarak zikretmektedirler.

Arab harfli Arnavud edebiyatı üzerindeki tedkikler henüz başlangıçta olduğu için, ilerideki araştırmalar neticesinde, şimdiye kadar bilinmeyen, mevlidle ilgili, bazı Arnavudça manzumelerin bir gün ortaya çıkması ihtimal dahilindedir. Bu sebeple biz, bu konuda şimdiye kadar mevcut olan malûmatı özet olarak vermekle iktifa ediyoruz.

-
- (1) Bu Mevlid, son zamanlarda, Ankara'da, kısa bir mukaddime (Dy fyale ne fillim) ile (ve resimli olarak), Zeynullah Özyaşar tarafından neşr edilmiştir.
 - (2) Bütün bu hususlar için bakınız: Hasan Kaleşi, Prilog Poznavanju Arbanaske Knjizevnosti iz Vremena Preporoda-Arbanaska Knjizevnost na Arapskom Alfabetu (Naucno Drustvo Bosne i Hercegovine, Godisnjak Balkanoloskog Instituta, Sarajevo 1956, I, 22-26). Aynı müellif, Mevludi kod Arbanasa (Zbornik Filozofskog Fakulteta, Beograd 1959, IV/2, 352-388). Aynı müellif, Albanska Aljamijado Knjizevnost (Prilozi za Orijentalnu Filologiju, Sarajevo 1970, Sv. XVI-XVII 1966-1967-ss. 51-76).
 - (3) Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1333 (II, 222, not 1).
 - (4) Neclâ Pekolcay, Süleyman Çelebi mevlidi metni ve menşei meselesi (İst. Ün. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul 1954-VI. 64).
 - (5) Faruk Timurtaş, Süleyman Çelebi-Mevlid (Vesiletu'n-Necât), İstanbul, 1970 (1000 Temel eser, No. 27), s. XI.

III. BÖLÜM

Boşnaklarda Mevlid

Boşnaklarda Mevlidin Ehemmiyeti

Mevlid cemiyetleri Boşnakların hayatında çok mühim bir yer işgal eder. Bir halk şiiri, bunun ehemmiyetine bilhassa işaret etmektedir. Bir sultanın genç kızı vefat edince, kabrine giren sualcı meleklerden korkmuş, fakat, defninden sonraki telkînde hazır olan babasının, kendisini ne şekilde müdâfaa edeceğine dâir tavsiyesini hatırlayıp, meleklerle şöyle bir ifâdede bulunmuştur:

Allah aşkına, ey çokluk sualcılar,
Ben bugün beş vakit namaz kıldım,
Beş def'a da Kitaba baktım. (1)

Fakat yalnız ibadet kâfi gelmeyip, iyi amel de lâzım olduğundan dolayı, sualcı melekler prensese, şöylece mukabelede bulundular:

Senden şunu sormamız için
Allah bizi sana gönderdi:
Küçük yetimlere karşı niçin haşın davrandın?
Mahallelilere niçin az ateş verdin?
Komşu sofrasından niçin kaçtın?
Fakirden niçin başını çevirdin?
Mevlidi niçin okutmadın?

(Bundan sonra) melekler Cehennem kapısını açıp, Sultan kızını ateşe verdiler. (2)

Boşnaklarda Mevlidin Tes'idi

Mevlid-i Nebevî, çok eskiden beri Bosna ve Hersek müslümanları arasında tes'îd edilmekte idi. Osmanlı fütûhâtı akabinde ve yerli halkın ihtidâsından hemen sonra bu dîni âdet kök salmağa başlamış olacaktır ki, en eski vakfiyelerde dahî buna dair kayıtlara rastlamak mümkündür. Meselâ, Saray-Bosna'daki Gazi Husrev Beğ Câmîinin 938/1531 tarihli vakfiyesinde, mevlid için yılda 300

(1) Yani Kur'an-ı Kerim'den okudum.

(2) Antun Hangi, Zivot i Obicaji Muslimana u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1906. (2. tab'ı), s. 239 (Ölüm bahsi). Bu eserin Almancası da vardır. (Die Moslems in Bosnien -Hercegovina, ihre Lebensweise, Sitten und Gebräuche, Sarajevo; 1907.)

dirhem miktarında bir tahsisatın ayrıldığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile bu tarih, mevlid merasiminin, Fatih Sultan Mehmed'in Bosna fütûhatından (1463) altmış sekiz sene sonra yapıldığını gösterir. Resmî kayıtları bulunmayan, veya bulunupta henüz ortaya çıkarılmayan bir çok mevlid müesseselerinin bulunduğuna da şüphe yoktur. İhtidâ, yani islâmlaşma ile birlikte mevlid tes'idi âdetinin de doğmuş olduğu tahmin edilebilir.

Saray-Bosna'daki mevlid merâsimi, yalnız, oranın baş Câmii olan Gazi Husrev Bey Câmii'ne münhasir kalmamış, her câmii'nin kendi vakifeyelerinden anlaşıldığına göre, diğer bir çok câmilere de Mevlid-i Nebevî tes'îd edilmiştir. Meselâ bunlar arasında: 1) Hacı Muhammed İbn Ahmed Subaşiç (1196/1782); 2) Ali Abid Efendi Kapiç (1282/1865); 3) Mustafa İbn Feyzullah Cennetiç (1289/1872); 4) Fazıl Paşa Şerifoviç (1289/1873); 5) Şeyh Hıfzı Efendi (1290/1873); 6) Abdi Ağa İbn Şerif Zilciç (vasiyetnâme: 1314/1896); 7) Murad Ağa Kebirizâde (1321/1903) ve 8. Muhammed İbn Âdem (1331/1913)'in vakfiye veya vasiyetnâmeleri zikredilebilir.

Saray-Bosna dışındaki kentlerde ve asırlar boyunca mevlid cemiyetleri tertib edilmiştir. Resmî kayıtlardan anlaşıldığına göre, meselâ Mostar'da, meşhur Karagöz Bey Hacı Muhammed Za'im, her Rebiulevvel ayında, güzel sesli kâripler tarafından gece-gündüz mevlid okunmasını vakfetmişti (977/1570). Keza Travnik'de, Bosna veziri ve hayrat sahibi Elçi Hacı İbrahim Paşa'nın (1117/1706) ve Hacı Ali Bey Hasanpaşiç'in (1291/1874); Banyaluka'da vâli Ferhad Bey (sonraları Paşa) Sokoloviç'in (1108/1696) ve Hacı Şaban İbn Huseyn'in (1108/1696) bu çeşit vakıf şartları bulunduğu gibi, Petrovat' da Osman Kulenoviç'in (1333/1911); Donyi Vakuf'ta Mulla Ağa İbn Hacı İbrahim Balagiya'nın (mevlidin Saray-Bosna'daki Soğuk Pınar Câmii'nde okunması şartıyla) ve Na'im İbn Durmuş Gafiç'in (1333/1915) vakfiyeleri de mevlid okunması şartlarını ihtiva ediyordu.

Bu hayırlı işte, Boşnak kadınları da erkeklerden geri kalmamışlardır. Resmî kayıtlardan anlaşıldığına göre, meselâ Saray-Bosna'da Skoplye'li Âişe Binti Munammed İbn Muhammed (1192/1778), Nefise Binti Süleyman İbn Huseyn Maşiç (1289/1872), Osman Ağa Vareşanoviç'in karısı Dervişe binti İbrahim Kurd (1325/1907); Travnik'te Hacı Ali'nin karısı Cevahir Hanım Hasanpaşiç (1295/1878) de, Vakfiye veya vasiyatnâmelerinde mevlid tes'îdini şart koşmuşlardır.

Bu zikrettiğimiz yerlerden başka, çeşitli Bosna-Hersek şehir ve kasabalarında, hattâ bir çok köylerinde dahi câmî, tekke, medrese ve hususî evlerde mevlid cemiyetlerinin tertibi, son derece yaygın idi. Verdiğimiz misaller, sadece, ilâhiyatçı ve yüksek mühendis -mimar Ali Beytiç'in, Saray-Bosna şer'î mahkeme sicilleri ile Muhammed Enverî Kadiç'in Vakayinâmesi üzerinde ve Saray-Bosna Evkaf Müdürlüğü Arşivinde yaptığı ciddi tetkikler neticesinde elde ettiği bilgilerden iba-

rettir (1). Yeni yetişen genç müslüman araştırmacıların, bu konuyu daha da genişleteceklerinden şübhe edilemez.

Onaltıncı asırda, mevlid cemiyetlerinde hazır olan cemaata şerbetten başka yemek de ikram edilirdi. Mevlid geceleri münasebetiyle bütün câmiler aydınlatılır ve merasim, kaleden yapılan beş pare top atışıyla ilân edilirdi. Buna dair bir haberin, Bosna vilâyeti resmî gazetesi olan "Bosna"nın 14 Haziran 1870 tarihli nüshasında yer aldığı görülür. Tabii başlıca mevlid merasimi, Gazi Huzrev Bey Câmiinde cereyan ediyordu. En yüksek devlet memurlarından avâma kadar bütün halk, kalabalık bir kitle halinde câmii doldurur; merasimden sonra da bilhassa ondokuzuncu asırda-vâli konağına gidilir ve zamanın vâli paşası, mevlid-i nebevi bayramı dolayısıyla resmî olarak tebrik edilirdi (2).

Sırbistandaki Alacahisarlı (Kruşevac'lı) Şeyh Necmuddin Hasan ibn Şeyh Muhammed ibn Bahadır Beğ, Kâtib Çelebî (3) ve Atâ'î'ye (4) göre Edebiyat sahasında "Zamanının Câhizi" ve kürsü üzerinde ikinci "Hüseyn vâ'iz'i" idi. Âbid, zâhid, ve âlim idi. Şeyhulislâm Şeyhî Efendinin talebesi ve mülâzımı olmuştur. Babası Sofyalı Bali Efendinin halifesi olup, ona ittiba'ën kendisi de tarikata girmiştir. Nice memleketi gezip, evliya mezarlarını ziyarette bulunmuştur. Böyle bir seyahatte Yemende vefat etmiştir. Mevlid okurken, ilk def'a olarak, cami minaresinde kandil yakan o olmuştur. Bu usul, Sultan III Murad'ın çok hoşuna gitmiş, bütün Devlette Mevlid geceleri minarelerde kandiller yakılmasını emr etmiştir. "Azm-i 'Ukbâ itdi Necmuddin Hasan" mısra'sının ifade ettiğine göre 1019/1610 yılı, Mevlid günü, vefat etmiştir.

Boşnak edebiyatında kullanılan alfabeler

Osmanlı fütûhâtı akabinde ihtidâ eden Boşnaklar, büyük İslâm câmiasına iltihak edince, diğer birçok islâm milletleri gibi, eserlerini "elsine-i selâse", yani Arapça, Farsça ve Türkçe ile yazmağa ve böylece mahdud Bosna muhitini aşarak yüzlerce milyonluk İslâm ilim alemine fikirlerini duyurmağa muvaffak oldular. Bu şekilde, asırlar boyunca meydana gelen ilmi ve edebî literatür üzerindeki tetkikler halâ devam etmekte ve yeni yeni yazma eserler ortaya çıkmaktadır. Bu ilmi faaliyet müvacehesinde kendi ana dilindeki ilmi ve edebî faaliyet nisbeten daha

(1) Ali Beytiç, Iz prošlosti Mevludâ u Bosni i Hercegovini (el-Hidaye dergisi, Sarajevo 1943, VI, No. 6-8, ss. 205-213).

(2) Beytiç, adı geçen yazısı, s. 207.

(3) Fezleke-i Târîh, İstanbul, 1286/1869/I, 338-339.

(4) Zeyl-i Şakâ'ik. İstanbul, 1268/1851/II, 599-600.- Bkz, keza: Dr. Safvet Beğ Başağaç-Recebpaşç (Mirza Safvet), Boşnâci i Hercegovci u İslamskoj Knjizevnosti, Sarajevo, 1912, ss. 58-59 (Şeyh Necmuddin Hasan Behadirbegoviç).

azdır. (1) Maamafih, bu faaliyetin tedkiki işi henüz bitmemiştir ve gün geçtikçe yazma halinde şimdiye kadar bilinmeyen eserler ortaya çıkmaktadır.

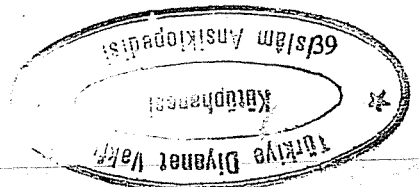
Yazı mes'elesine gelince, eskiden, yani ihtidadan evvelki devirde, Glagolik, müteakiben de Boşnakçaya mahsus kendi alfabesi olan "Bosañçitza"nın kullanılması umûmleşmiş ve hatta Bosnanın hududları dışında da kullanılmış ise de, ihtida'dan sonra Arab alfabesi tamamen hâkim olmuştur. Boşnak alfabesi de, nâdir ahvalde asılzadeler arasında veya Dubroivnik'liler ile olan resmî yazışmalarda kullanılırdı. Bu durum dört asır kadar devam etti. Bazı işaretleri eklemek suretiyle, Arab alfabisiyle Boşnakçanın hatasız bir şekilde yazılması hususunda reform yapan ve bu işte büyük gayret sarf eden kimse, eski Re'îsu'l-ulemadan Muhammed Cemâluddîn Çavuşeviç oldu. Boşnakçaya elverişli olan bu reforme Arab alfabesi, artık yerleşti. Kitab, risale, ders kitapları, mecmûa ve hatta gazeteler, bu yazı ile yazılıp basılır oldu. Bununla beraber Avusturya-Macaristan ve bilhassa eski Yugoslavya kiralığı devrinde resmî alfabeleri olan Lâtin ve Kiril harfleri, Arab harflerini kuvvetle tehdid ediyordu ve nitekim İkinci Cihan harbinden sonra da onu tamamen kaldırttı. Merhum Çavuşeviç'e, talebeliği zamanında, "Ma'tûf" lâkabı takıldığı için, bu reforme alfabeğe de ona göre, "Matufitza" veya "Matufovaça" dendi. "Muallim", "Tarik", "Mishab" gibi mecmualar, büyük sayıdaki dinî kitaplar, broşürler ve sair eserler, hep bu yazı ile basılırdı.

Alhamyado

Arapça "al-'Acamiyya", "al-'Acamiyyât" (Arapça olmayan) ta'birleri İspanyol transkripsiyonunda "aljamia", "aljamiado" (alhamia, alhamiado), ilk zamanlarda Endelüs Müslümanları tarafından, İber yarımadasının şimal gayrî müslim komşularının kullandıkları roman dili için verilen bir ad idi. Bu dil sûr'atle kuvvetli Arab te'siri altına girdi.

Bu ta'birin zamanla aldığı çeşitli manalar hakkında Fransız müsteşriklerinden E.Levi Provençal'in "Aljamia" maddesinde lüzumlu ma'lûmât mevcuttur. (2) Zikri geçen kelimeye bugün atf edilen mana: İspanyanın Roman dilindeki (Portugal, Galisya, Kastilya, Aragon ve Katalan lehceleri) metinlerinin Arab harfleriyle yazılmış şeklidir. Bu ta'birin manası zamanla genişleyip Arab harfleriyle

-
- (1) Bu husus birçok ahvalde, oranın gayrimüslim unsurları için de vâridir. Hatta, misal olarak, Sırplarca, hemen hemen-geçen asra kadar dahi, ana dilinde yazı yazmanın muhalifleri var idi. Onlarda ana diliyle, veya kendi ta'birlerince "sığırtaçlar diliyle" (govedarski jezik) yazı yazmak doğru ve münasib olup olmayacağı hususunda ("Jest li polezno") münakaşalar yapılırdı.
- (2) Emcyclopédie de l'Islam, Leiden, 1960, I, 416. Aynı madde için bkz.; İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1940, I, 359-360 (C.F. Seybold) ve Türk Ansiklopedisi, 1966 İstanbul baskısı, II, 105, (Agop Dilaçar).

yazılmış İspanyolca (yani aljama, aljamiado) dan başka: Cenubî Afrika, Polonya, Boşnak, Beyaz Rus, Arnavut, Rum ve diğ er Garb dillerinin Arab harfleriyle yazılan metinleri manasına gelmiştir.

İspanya alhamyado edebiyatından bazı metinler zamanımıza kadar muhafaza edilmiştir. Bunlar ekseriyetle dinî, ahlâkî, polemik mevzularla alâkalıdır. Bu gibi metinlerin bir kısmı neşredilmiştir. En meşhurlarından biri de Hazret-i Yusuf Peygamber'in kıssasıdır. Kur'ân-ı Kerim'in Yûsuf suresi esas olmak üzere, bazı ilâveleri de ihtiva etmektedir. Bu kıssa, yani Poema de Yusuf, Menendez Pidal tarafından neşr edilmiştir. (1) Boşnakça ve Arnavutça eserler de Arab harfleriyle asırlar boyunca yazıl gelmiş ve ancak son zamanlarda ve muhtelif sebeplerden dolayı, arkaları kesilmiştir. Arab harfli bazı Garb dillerinde yapılan Kur'ân-ı Kerim tercemelerinin bir listesi Prof. Dr. Muhammad Hamîdullah tarafından tanzim edilmiştir (Liste des traductions du Coran en langues européennes). (2)

Süleyman Çelebi Mevlidinin Boşnakça Tercemeleri Hafız Salih Gaşeviç'in Tercemesi

Süleyman Çelebi mevlidi Boşnaklar arasında da çok sevilmiş ve tutunmuş tur. Hattâ Boşnakçaya çevrildikten sonra dahi türkçesi terkedilmemiş, diğ erine paralel olarak beraberce okunagelmiştir.

"Vesîletu'n-necat" ın Boşnakça tercemeleri arasında halkın nazarında en tanınmış ve hemen hemen en eskisi Nikşiç'li (3) Hafız Salih Gaşeviç'inkidir. Gaşeviç, tercemesinde Süleyman Çelebinin kullandığı bahri (remeli) aynen muhafaza

-
- (1) Materialos para su estudio (Revista de archives, bibliotecas y museos, Madrid, 1902, t. VIII. Garnata Üniversitesi tarafından 1952 yılında tekrar basılmıştır.
 - (2) Le Coran, traduction intégrale et notes de Muhammad Hamidullah, avec la collaboration de Michel Léturmy-Préface de Louis Massignon-Paris, 1966, pp. XLV-LXV.- Le Club Français du Livre. - Bu Kur'an-ı Kerim tercemesi müteaddit def'alar tab edilmiştir. - Aynı müellifin halen devam etmekte olan başka bir eseri (Le Coran dans toutes les Langues), Kur'an-ı Kerim'in terceme edilen dillerden, örnek olarak, Fatiha-i Şerifenin tercemelerini ihtiva etmektedir (France-Islam, Revue mensuelle des Musulmans en Europe, Paris, 1967-1976.)
 - (3) Nikşikli tabirini merhum Ahmed Ateş bir zühul eseri olarak Benakşikli şeklinde okumuştur (Zikri geçen eseri, s. 59).

etmiştir. Hafız Salih Gaşević, Hersek Sancağına bağlı Nikşiç kasabasında (1) 1855 yılı civarında dünyaya gelmiştir. Meslek itibariyle kaza kaymakamı idi. Karadağlıların Nikşiç'i işgali üzerine Aşağı Kolaşın bölgesinin (2) Şahoviçi kazasına hicret etmiş ve orada kaymakam olmuştur. Mevlid tercemesinin mukaddimesinde şâir bu hususa bilhassa işaret etmektedir:

Kad se nacoh u Kolaşın Kaymakam
(Znâdem da sam puno nâkıs u çelâm),

Molişe me Kolaşinski prvişi:

Nama Mevlud day Bosanski napişi. (3)

Şto'y u Kur'an na sve imân imamo

Boşnyaçki nam gradi Mevlud, molimo. (4)

- (1) Osmanlı devrinde Bosna vilâyeti Mostar sancağında bir kasaba olan Nikşiç ismi, Nikşik kabilesine izafeten meydana gelmiştir. Orta çağda bu mahalde "Onogoşt" kalesi vardı. Dubrovnikliler ona "Anagostum" derlerdi. Bu kalenin Gotlar tarafından tesis edildiği söylenir. Bosna valisi İshak oğlu İsa Beyin kumandası altındaki Türk kuvvetleri Onogoşt'u 1465 senesinde zabtetmiş ve Bosna Sancağına ilhak etmişlerdir. 1470 te de yeni kurulmuş Hersek Sancağına bağlanmıştır. Nikşik, Türklerin elinde 1877 senesine kadar kalmıştır. 15 inci asrın sonlarına doğru Türkler eski kaleyi yıktırıp 17 nci asırda daha geniş çapta yenisini kurmuşlardır. Bu kalenin etrafında Türk varoşu inkişaf etmiştir. Berlin Kongresi muahedesine göre (1878), Nikşik Karadağlılara bırakılmıştır. (Bkz. Yarbay Dragolyub Yoksimoviç, Nikşiç; Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1965, VI. 292-93). Petar Sobayiç, Nikşiç in: Narodna Enc. SHS, Zagreb 1927, III. 106-107.
- (2) Kolaşın, Bosna'nın eski yedinci sancağı olan Yenipazar Sancağında (hâlen Karadağ Cumhuriyetinde) Tara nehri havalisinde bir kasaba ve bir bölge ismidir. Kolaşın, evvelce orada bulunan Türk kalesi kumandanı, Kolağası tabirinden muharref bir isimdir. 17 nci asırda Türkler tarafından kurulmuş bir kasaba olan Kolaşın isminin ilk şekli Kolaşinoviçi idi. 1878 muharebesinden sonra Karadağ'a ilhak olunan Kolaşın'ın müslüman ahalişi oradan çekilmek mecburiyetinde kalmış, onların yerine muhtelif bölgelerden gelen Hristiyan Karadağlılar yerleşmiştir. Nüfusu halen ikibin civarındadır. Kolaşın'ın bölge olarak iki kısmı vardır. Biri Gornyi Kolaşın (Kolaşın-i Balâ), diğeri Donyi (Zir) Kolaşın'dır. Gornyi Kolaşın'ın müslüman ahalişi de yurtlarını terketmek mecburiyetinde kalınca, Donyi Kolaşın'a ve diğeri yerlere dağılmışlar, yerlerine de Karadağlılar iskan edilmişlerdir. Nüfusun çoğunluğu, Gornyi Kolaşın'den, Bosna ve Hersek'in muhtelif cihetlerinden gelen müslüman muhacirler teşkil eder. (Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1962, V. 290-91: Yovan Vukmanoviç'in Kolaşın maddesi; Bkz. keza Şem suddin Sami, Fraşeri, Kâmüsu'l-A'lâmî, İstanbul 1896, V. 3753; Svetozar Tomiç ve Petar Şobayiç, Narodna Enciklopedija Sırpsko-Hrvatsko-Slovenačka, Zagreb 1927, II. 373-Kolaşın maddesi).
- (3) Gaşević'in manzum mukaddimesi, beyt 3,4.
- (4) Aynı mukaddime, beyt 8.

Kolaşin'de ki kaymakamlığım sırasında
(Kelâmda nâkıs olduğumu bildiğim halde) (beyt 3)

Kolaşin ileri gelenleri:
"Bize boşnakça mevlid yaz" diye bana ricada bulundular. (beyt 4)

[Zikri geçen zevat:] "Kur'ân'da ne varsa ona imanımız vardır,
Bize Boşnakça mevlid yazmanı rica ederiz" (beyt 8)

diye ısrar edince, şair, arzularına icabet etmeyi kabul etti:

Lâik vicoh poraditi za sevab
Napisati kako umiyem ya çitab (1)
Sevab için çalışmayı,
Bilebildiğim kadar kitabı yazmayı lâyük buldum.

Müellif, manzum mukaddimesinin sonunda kendini şöyle takdim etmiştir:

Muhacir sam; vatan mi ye bio Nikşiç
İme mi ye Hafız Salih Gaşeviç (beyt 11)
Muhacirim; vatanım Nikşiç idi
İsmim: Hafız Salih Gaşeviç'dir.

Gaşeviç'in hayatına dair çok az malûmat'a sâhibiz. Mevlid tercemesinin 1311/1893-4 tarihli II. tabındaki başlık sahifesinden anlaşıldığına göre, o zaman Lyuma (2) kaymakamı idi. Sonraları, tekrar Şahoviçi'ye dönmüş olacak ki, orada rahatsızlanmış ve tabib yokluğundan Akova (Biyelo Polye)'ya tedavi için getirilmiş ve orada (rivayete göre, Ramazan bayramı arefesinde) 1316/1899 yılında vefat edip Akova Çarşı Camii civarında defnedilmiştir.

Hafız Salih Gaşeviç, 1877 yılının Ağustos ayına kadar, memleketi olan Nikşiç'in müdafaası için savaşmış olduğundan dolayı, ancak bu tarihten sonra vatanını terk etmek mecburiyetinde kalmış (veya kendi ta'biri ile mühacir olmağa muztar olmuş) demektir. Diğer taraftan, Yukarı (Gornyi) Kolaşin da aynı yılda Karadağlıların eline geçtiği malümdür. Dolayısıyla, kaymakamlığını yaptığı Kolaşin ile Aşağı (Donyi) kolaşin bölgesi kasd edilmektedir. Bu bölgede mühim kaza yeri olan Şahoviçi (Şahoğulları) kasabası olması icab eder. Zira Karadağlıların önünden çekilmek zorunda kalan Karadağ Müslümanları (ve bu arada Yukarı Kolaşin muhacirleri) ile Bosna ve Hersek'in diğer muntıklarından gelen Müslümanlar bu bölgede yerleştiler. İşte o zaman, buraların ekâbiri (prvişi) Boşnakça bir mevlid, kaymakamları olan Gaşeviç'den istediler. Bu teklifi kabul eden Gaşeviç, hemen işe koyulmuş olacak ki kısa bir müddet sonra Mevlid tercemesini

(1) Aynı mukaddime, beyt 9.

(2) Lyuma, Prizren sancağına tabi bir kaza merkezi idi. Prizren, Tetovo (Kalkandelen), Debar (Dibre) ve İskodra (Skadar) vilâyetleriyle çevrili idi. Bkz. Şemsuddin Sami Fraşeri, Kâmûsu'l-A'lâm, İstanbul 1898, VI. 4024; Dr. Fehim Bayraktareviç, Zikri geçen etüdü, s. 6, not 1.

tamamlayıp Üsküb'de neşr etmiştir. Mevlid tercemesinin bu birinci tab'i için, umûmiyetle kabul edilen 1296/1879 tarihi doğru olarak kabul edilebilir. Gerçi buna dair herhangi bir sarahat yoktur. Bu birinci baskıdan, şimdiye kadar tek bir nüsha muhafaza edilememiştir. Ancak Prof. Fehim Bayraktaroviç'in "édition critique"i hazırlarken istinad ettiği bir eksik yazma nüsha (Şeyh Seyfuddin Kemura'nın koleksiyonundan) şunu gösteriyor ki, matbû nushalar tükenmiş ve istinsah işine lüzum görülmüştür. (1) "Herhalde mütercim bizzat bu durum karşısında Mevlid tercemesinin ikinci tab'ına karar vermiş ve nitekim 1311 (1893-1894) yılında bu kararını tahakkuk ettirmiştir. (2) Bu tab'dan bir sene sonra (ve Gaşeviç'in hayatında), bu sefer Saray-Bosna'da 1312 (1895) Mevlid tercemesinin bir üçüncü baskısı yapıldı. Neşr eden Yûnus Remzi Stovro'dur. Kitabın ismini biraz değişik olarak vermiştir: "Bosnavî Lisanında Mevlid-i Şerif tercemesi" (Çasni Mevlûd na Bosanski jezik). Artık, bundan sonra bu Mevlid tercemesi hep Saray-Bosna'da basılacaktır. Metni (bazı değişiklikler yaparak) baskıya hazırlayan, H. Mehmed Cemeluddin Çavuşeviç oldu ve "Tarik" mecmuası idaresi tarafından müteaddid, tab'ları yapıldı.

Hafız Salih Gaşeviç'in Mezarı

Hafız Salih Gaşeviç'in mâkûs tâlii ve muhacirlik kaderi, vefatından sonra da devam etmiştir. 1316/1898-1899 senesinde vefat edince, Akova'nın Çarşı Camii hariminde defnedilmiştir. Fakat bu câmi, İkinci Cihan Harbinde bombardımandan hasar görüp sonraları yıktırılınca, merhumun kemikleri de Akova'nın Lješnitza (Ljesnica) semtindeki yukarı mezarlığa (Gornje Groblje) nakledilip gömülmüş,

(1) Viyanadaki Milli Kütüphanede Gaşeviç'in Mevlid tercemesinin güzel bir yazma nüshası vardır. Bu nüshanın ilk sahifesinin bir fotoreprodüksiyonunu Dr. İsmail Baliç, "Kultura Bosnjaka" (Boşnakların Kültürü, Wien 1973) adlı eserinin başına derc edilmiştir (Aus der Handschriftensammlung der Osterreichischen Nationalbibliothek. No. Mixt 1947). Şu varki, Baliç bir zühul eseri olarak, bu nüshanın tarihini XIX. asrın ilk yarısı olarak göstermiştir. Halbuki Gaşeviç, zikri geçen asrın ikinci yarısında (takriben 1855 civarında) dünyaya gelmiş ve aynı asrın sonunda vefat etmiştir. Nüshayı, güzel sülûs ile, yazan hattat Mustafa İzzet al-Bosnavî'dir (Kultura Bosnjaka, s. 139).

(2) 1311/1893-1894 yılı tab'ının tam başlığı şöyledir; "Mawlidu'n-Nabiyy 'alâ lisan-i Bosnawi. Mütercimi Lyuma kazası Kaymakamı, Nikşikli Gaşevik zade Hafız Salih, Usküb 1311. Matba'a-i Vilâyet-i Kosova (Maârif Nezareti Celîlesinin ruhsatı ile tab olunmuşdır). Fakat, bu Mevlid Tercemesini Lâtin harflerine çeviren Ali Nametak -Türkçe bilmediğinden dolayı- matba'anın ismini "Üsküb'de, Kosova [adı] vilâyet matba'asında" (Tisak Vilajetske Tiskare "Kosovo" u Skoplju") şeklinde, yanlış olarak, nakl etmiştir ki, bu hatayı Prof. F. Bayraktaroviç tashih etmiştir (O Naşim Mevludima, s. 2, not 1.) Buna rağmen, Bayraktaroviç'in düzeltmesini görmeyenlerin bazıları halâ, hiçbir mülâhaza şerd etmeden, Nametak'ın bu hatasını tekrarlamaktadırlar. Meselâ: H.H. Sinânuddîn Sokoloviç, Prilozi Bibliografiji Radova o Muhammedu (a.s.), objavljenih u Nas (Sarajevo 1972, s. 27.) ve H. Mehmed Mujezinoviç, Natpis na Nişanu Nikşiçanina Hafiz Saliha Gaşeviça u Bijelom Polju (Takvim za god. 1973/1392-1393, Sarajevo, 1972, s. 141).

hattâ kemiklerle birlikte getirilen mezar taşları da tekrar mezarın üstüne dikilmiştir. Ne var ki, gerek başucundaki taş ve gerekse ayak ucundaki taş hasara uğramış; birincisinin sarık kısmı, ikincisinin ise yarısı kopup kaybolmuştur. Baş ucunda kalan taşın uzunluğu 75, eni 32 ve kalınlığı 8 santimetre olup, üzerinde güzel bir nesih-talîk yazısıyla 10 eğri satırdan ibaret türkçe bir kitabe vardır.

Merhum Hafız Salih Gaşeviç'in Mezar taşı üzerindeki kitabe

Merhum Hafız Salih Gaşeviç'in mezar taşı üzerindeki kitabenin başlığı, merhumun "Hafız-ı Kûr'an" oluşuna münasib düşen bir Hadis-i Şerif'den ibarettir: "Aşrâfu Ummati hamalatu'l-Kur'an" Kur'an-ı Kerimi taşıyanlar", [yani hıfz edenler] [ile geceleri teheccüd namazlarını kılanlar,] ümmetimin eşrâfidir"(1). Mezar kitabesinin başındaki bu Hadis-i Şerif, fotoğrafta da vazıh olarak görülmektedir. Gaşeviç'in mezarından bahs edip, kitabeye ilgilenen bütün müellifler bu Hadisi doğru nakl etmişlerdir.

Bu Hadis-i Şerifi ta'kiben, güzel nesh-talîk hattı ile yazılmış, eğri satırlar halinde altı mısra'lık manzum bir metin gelmektedir. Kitabenin tam Türkçe metni ile Boşnakçası bizce böyle olmalıdır:

Aşrâfu Ummatî Hamalatu'l-Kur'an.
Mağrur olma, ey kul, fâni cihana,
Bir gün andan rihlet kılsan gerekdir;
El-vedâ, eyleyüb cümle yârâna.
Ecelin irişüb, ölsen gerekdir.
Beğenmezken bunda atlas-ı fâhir,
Giydirirler sana kefeni, âhir.
Kolaşın Kaymakamı Nikşikli

Hafız Salih
Sene: 1316. (2)

اسرای امتی حطة القرآن
۱- مغرور اولمه ای قول فانی جهانه
۲- بر کون اندن رحلت قلسک کرکدر
۳- الوداع ایلویوب جمله یارانہ
۴- اجل ایروشوب اولسک کرکدر
۵- بکنمزکن بونده لطلس فاخر
۶- کیدر لرلوسکا کفننی آخر
قولاشین قائممقامی نقشکلی
حافظ صالح
سنه ۱۳۱۶

(1) Bu ibare meşhur sahabîlerden biri olan 'Abdullâh ibn "Abbâs'dan -Hadis olarak- rivayet edilmiştir. Hadisin, Aî-Tabarânî ve Al-Bayhaqî tarafından nakl edildiğine, İsmâ'il ibn Muhammed al-'Aclûnî al-Carrâhî işaret etmiştir (Kaşfu'l-Hafâ' wa Muzîlu'l-İlbâs 'amma's-tahara mina'l-Ahâdîğî 'alâ Alsinatî'n-Nâs, al-Kâhira, 1351, I, 129, No. 370).-Calâluddîn as-Suyûtî'nin al-Câmi'u's-Sağîr'inden naklen, bu hadisi İrbilî el-Hâc Mehmed Es'ad, "Kanzu'l-İrfân fî Ahâdîti Nabîyyî'r-Rahmân" adlı eserine (Der-i Saâdet, 1327, s. 42, No. 234) derc etmiştir.-Çok yaygın olan bu Hadis, Altı Sahih Hadis Mecmu'alarından (Al-Kutubu's-Sitta) hiçbirinde yer almamaktadır.

(2) Tarafımızdan tashih edilen kitabe metni bu şekli almıştır. Kitabenin sonundaki; "Sene 1316" kaydı şimdiki fotoğrafta görünmemektedir. Fakat, ondan bahs eden bütün yazarlar, bu tarih kaydını zikrettiklerine ve 1935 tarihinde yapılan ilk kopyada yer aldığına göre, o zaman, vardı, sonraları silindi demektir.

Plemstvo moje sljedbe su nosioci Kur'ana [hafizi].
Nemoj biti gord, robe [Bozji], na ovaj prolazni svijet,
Jednog dana ces morati s njega otputovati,
Oprostivsi se sa svim prijateljima.
Kada te snadje sudjeni cas. moraces umrijeti.
Dok ti se ovdje nije svidjao vrijedni [skupocjeni] saten,
Najposlije ce ti navuci cefine.
Kolasinski kajmekam Niksicanin

Hafiz Salih
Godina: 1316.

Bu Türkçe kitabeyi, 1935 yılında, ilk kopya edip Boşnakça'ya çeviren zat, Akova (Biyelo Polye) şer'î hakimi (Kadı) Harun Lemeşviç olmuştur. Gerek kitabenin kopyası, gerek Kadı'nın tercemesi, aynı yılda, Ali Nametak tarafından neşr edilmiştir. (1) Şu var ki, bu neşr edilen kitabenin metni ile Boşnakça tercemesi, birkaç hatayı ihtiva etmektedir. Bu hataları şöylece sıralayabiliriz:

Birinci mısra: "ey kul" yerine, yanlış olarak, "ey dil" diye okunmuş olan söz, tabiatile yanlış terceme edilmiştir ("ej robe [Bozji]" yerine: "ej srce"). Gerçi bu hal, sonraki yazarlara attir. Zira Kadı Lemeşviç, bu mısra'ı, esasen, keyfi bir şekilde terceme ettiğinden dolayı, zikri geçen söz, tercemede yer almamaktadır: "Mağrûr olma, ey sen ki bu dünyada fânî'sin" (Ne budi ponosit, ej ti koji si prolazan na ovom svijetu). (2) "Kul" kelimesini, Farsça olan "dil" (gönül) olarak okuyanlar yanlışlardır. Yazı bu yerde biraz silik görünmekle beraber, "dil" olmadığı kolayca fark edilebilir. Zira "kul"un "v" (vâv) harfi, "k" (kaf)'ın öyle altında görülmektedir ki "dal" ın aslı imiş gibi durması, acaib olurdu. Dolayısıyla, böyle olmasına imkân yoktur.

İkinci mısra: "rihlet kılsan" vazih olarak görüldüğü halde, Kadı'nın kopyasında, yanlış olarak: "rihlet ideceksin" (3) şekline çevrilmiştir. Fakat, onun tercemesi, aşağı yukarı, doğru sayılabilir (Doci ce jedan dan uistinu, kada ces putovati). Prof. F. Bayraktareviç bu mısra'ı doğru terceme etmiştir (Jednog dana ces morati s njega otputovati) (4). M. Mujezinovic (5) ve F. Nametak, (6) "rihlet" sözünü "terk" (ostaviti, napustiti) olarak terceme etmişlerdir.

(1) Gaşeviçev bosanski mevlud (Narodna Uzdanica, kalendar za 1936, god., IV, Sarajevo 1935, s: 68.).

(2) Gaşeviç'ev Bosanski Mevlud, s. 68.

(3) Aynı eser, s. 68.

(4) O Naşim Mevludima..., s. 7.

(5) Natpis na Nişanu Hafiz Saliha Gaşeviça u Bijelom Polju (Takvim za 1973 g., Hidzretsku 1392-1393, Sarajevo, 1972, s. 140.

(6) Bursalı Süleyman Çelebi, Mevlud, Sarajevo 1973.

Üçüncü mısra: "Yârân" sözünü Kadı Lemeşeviç (1) ile F. Bayraktareviç (2) "arkadaşlar" (drugovi), Mujezinovic (3) ve F. Nametak (4) "dost, ahbablar" (prijetelji) şeklinde terceme etmişlerdir. (F. Nametak "cümle" kelimesini terceme etmemiştir). -"Elvedâ eyleyub" ta'birini, Lemeşeviç (5) "ayrılacaksın" (rastavices se), Bayraktareviç (6) ve Mujezinovic (7) : "rastati se", F. Nametak, (8) daha doğru olan "oprostiti se" olarak terceme etmişlerdir.

Dördüncü mısra'ın tercemesi, aşağı yukarı doğrudur. Ancak M. Mujezinovic dördüncü mısra ile beşinci mısraı birleştirerek "ölsen gerekdir" sözlerini terk etmekle biraz yanlış olarak terceme etmiştir: "Ecel erişince, iftihar ettiğin süslü elbiseni çıkaracaklar ve onun yerine-ölüm gömleğini (kefeni) giydireceklerdir [Kada smrt prispije, skinuce ti gizdavu odjecu, kojom se ponosis i mjesto nje obuci ti smrtnu kosulju (cefine)]. "Atlas-ı fâhir" kelimelerini, Mujezinovic'in "iftihar ettiğin süslü elbise" olarak terceme etmesi, elbet doğru değildir. Kendisi "Beğenmezken" sözünü doğru okuduğu halde, tercemesinde bu ma'nayı ifade etmemiştir. Hele "ölsen" kelimesini "olsun" şeklinde okuması muhakkak yanlıştır. (9)

Beşinci mısra: Bu mısra'ı, yani; "Beğenmezken bunda atlas-ı fâhir" Kadı Lemeşeviç: "Yatarken bunda ekmelsin, fâhir" (Lezeci ovdje ponosit si i usavršen) (10) şeklinde yanlış okumuş ve yanlış olarak Boşnakçaya çevirmiştir. İlmi araştırmalarında son derece titiz davranan Prof. Bayraktareviç dahi, Lemeşeviçe istinaden bu ibârede aldanmış ve yanlış olarak okumuş (Yeterken bunda ekmelsin, fâhir) ve öylece terceme etmiştir (kada budeş dosta ovde - iako - si posve citav i ponosit) (11) ki bu okuyuş ve mana, metnin aslı ile hemen hemen hiçbir alâkası yoktur.- F. Nametak da "beğenmezken" yerine "giyerken", "atlas-ı fâhir" yerine de "iftihar ettiğin elbise" olarak yanlış anlamış ve öylece terceme etmiştir (I dok si ovdje oblacio odjecu kojom se ponosis). (12)

Altıncı mısra'da, yine, kitabeyi ilk okuyan, kadı Lemeşeviç ile ona istinaden F. Bayraktareviç "âhir" kelimesini; "diğerler", "diğer (kimseler)" olarak anlamış

-
- (1) Gaşeviçev Bosanski Mevlud, s. 68.
 - (2) O Naşim Mevludima; s. 7.
 - (3) Takvim, s. 140.
 - (4) Bursalı, S. Ç., Mevlüd, s. 10.
 - (5) Gaşeviçev Bos. Mev., s. 68.
 - (6) O Nasim Mevl., s. 7.
 - (7) Takvim, s. 140.
 - (8) Bursalı S.Ç., Mevlud, s. 10.
 - (9) Takvim, s. 140.
 - (10) Gaşeviçev Bos. Mev., s. 68.
 - (11) O Nasim Mevl., s. 7.
 - (12) Bursalı S. Ç., Mevlüd, s. 11.

ve ona göre terceme yapmışlardır (Lemeşeviç: "obuci ce ti drugi ce/fin"; Bayraktareviç: "Drugi ce ti obuci mrtvacke haljine"). Yani burada "âhir" sözü, "a-har" olarak okunmuş ve öylece terceme edilmiştir. Yine burada bazı mütercimler halen Boşnakçada da kullanılmakta olan "kefen", çefin (cemi' olarak: çefine") sözü, diğer bazıları daha fazla gayrimüslimler ölümlerini gömlek veya elbiseleri ile birlikte gömdükleri için "ölüm elbisesi", "ölüm gömleği" ta'birlerini tercih etmişlerdir.

"Sene 1316" kaydını ilk kopya eden Lemeşeviç, kitabenin altında görmüş ve istinsah etmiştir. Sonraları ya tamamen silinmiştir veya ufak yazı ile yazıldığı için, fotoğrafta görünmemektedir. Keza bu senenin, "1898-1899" Milâdî yılına tesadüf ettiğini de kayd eden müellifler, merhumun vefat günü ve ayının malum olmayışından dolayı, böylece tesbit etmişlerdir. Fakat, halk an'anesi, yani merhumun 1316 yılı ramazanın son gününde vefat ettiği (1) doğru ise, o zaman Gaşeviç'in ölümünün ayı da, günü de bellidir, demektir (11 Şubat 1899).

Zamanla silinmiş, bazan da kısmen kırılmış olan, mezar taşları üzerindeki kitabelerin okunmasının daha doğrusu çözümlenmesinin ne kadar zor bir iş olduğu, bu işlerle meşgul olanlarca tecrübe ile sabittir. Bizim kitabeyi ilk okuyup kopya eden Akova kadısı Lemeşeviç dahi kitabeyi bir parça silik bulmuş olacak ki bazı okuyuş hataları yaptığı gibi, bu hataları Boşnakça'ya yaptığı tercemesinde de hissettirmiştir. Ali Nametak, Kadı'nın tesbit ettiği metin ile buna göre yaptığı tercemeyi - ihtisasının dışında olduğundan dolayı - olduğu gibi muhafaza etmiştir. Kitabeyi bizzat görmeyip yalnız Lemeşeviç'e istinaden işleyen Prof. Bayraktareviç, bazı tashihler yapmağa gayret ettiği halde, yanlışlığa düşmekten kendini kurtaramamıştır. F. Nametak, genç ve tecrübesi az olduğu için, bu ve buna benzer hatalar yaparsa, belki de bir dereceye kadar mazur görülebilir. Fakat bu sahayla çeyrek asırdır meşgul olup, Saray-Bosna şehri ve Bosna-Hersek'in birçok mezar kitabelerini çözmeye gayret etmiş ve bunların neşrine dahî muvaffak olmakla şöhret kazanmış, iyi bir epigrafi-paleografi mütehassısı olan Mehmed Müeyzinoviç'in durumu bizi şaşırtmaktadır. Zira kendisi bizzat Akovaya gidip, imam Şakir Efendi İsmailoviç'in yardımı ile, Gaşeviç'in mezarını bulmuş, mezar kitabesinin fotoğrafını dahi çekirmiştir ki, (2) halen elimizdeki kitabe budur. Buna rağmen, kitabeyi, tam manası ile hatasız okuyup terceme etmeye muvaffak olamamıştır.

Gaşevin'in yazdığı söylenen Boşnakça bir ilm-i hâl'e ve tahmin edilen başka bazı eserlerinden hiçbirine, şimdiye kadar tesadüf edilememiştir. Elimizde ancak Süleyman Çelebi Mevlidi'nin Boşnakça tercemesinin ikinci tab'ı (1311) ve bu mezar kitabesinden başka, merhumu hatırlatacak bir şey bulunmaması sebe-

(1) Gaşeviçev Bosanski Mevlud, VI. tab'ı, Sarajevo, 1943, s. 1.

(2) Takvim, s. 138.

biyle, bu Türkçe kitabe ile Boşnakça tercemesinin tafsilâtlı tahlilini yapmayı uygun bulduk.

Bir dramın kahramanlarından biri olan Gaşeviç

Gaşeviç'in vefatından 12-13 yıl sonra, Bekica Şobajić isimli Karadağlı bir şair, "Nikşiç Muhasarası" (Opsada Niksica) ismiyle beş perde ve bir prolog'dan ibaret, dram şekline, bu tarihi muhasarayı vaz etmiştir. Dramın kahramanları, Karadağın eline geçmeden evvelki Nikşiç'in ileri gelenleridir: Nikşiç Miralayı İskender, Arslan Bey, Fettah Bey Muşoviç, Salih Bey Başagiç ve Hafız Gaşeviç... Hadise 1877 Temmuz ve Ağustos aylarında cereyan eder. Hafız Salih Gaşeviç -dram yazarının verdiği malûmata göre- İstanbul'da tahsil görmüş âlim, biraz da filozof, fakat aynı zamanda vatanını silâhla müdafaa'dan çekinmeyen vatanperver bir kahramandır. Şobajić dramını hadiseden otuz sene sonra yazdığına göre, Karadağlılar arasında bu dramın kahramanlarından biri olan Gaşeviç'in hatırası henüz unutulmamıştı. (1) Belki de dram yazarının kendisi dahi bunların şâhidi idi. Bütün bu kahramanlık meziyetlerine ilâveten, Gaşeviç'in Süleyman Çelebi'nin Mevlidini ilk def'a Boşnakçaya nazmen çevirmiş olması keyfiyeti de onu mühim bir şahsiyet olarak ortaya çıkarır. Buna rağmen ne eski ve ne de yeni Yugoslav Ansiklopedilerinde Gaşeviç'e bir madde ayrılamamış olması büyük bir haksızlık olsa gerektir.

Gaşeviç'in Mevlid Tercemesi'nin değeri hakkında

Gaşeviç, Süleyman Çelebi Mevlidinden yalnız Vilâdet bahri ile Mi'rac bahrini terceme etmiş, diğer ilâveleri tercemesinde nazar-ı itibara almamıştır. Diğer mevlid şairleri nasıl Süleyman Çelebi derecesine ulaşamamışlarsa, Hafız Salih Gaşeviç'in Boşnakça tercemesi de aşağı yukarı buna benzer bir durumdadır. Yani, diğer birkaç Boşnakça mevlid de, Gaşeviç Mevlidinin kazandığı itibarı kazanamamışlardır. Süleyman Çelebi'nin Türkçe Mevlidi yanında Gaşeviç'in tercemesi de halk arasında çok yayılmıştır. Hâlen de camilerde ve evlerde-bilhassa kadınlar arasında- zevkle okunmakta ve dinleyenlerin gözlerini yaşartmaktadır.

Merhum Gaşeviç'in yaşadığı devir ve o zamanki dil durumu nazar-ı itibara alınrsa, bunu sonraki bazı modern şairlerin manzum mevlidleri ile mukayese edip, bazı ağır hükümlere varmakla (F. Bayraktareviç (2) ve A. Nametak (3) gibi

(1) İbrahim Kemura, Hafız Salih Gaşeviç u svjetlosti literarnog djela jednog Crnogorskog pisca (Glasnik Vrhovnog Islamskog Starješinstva u Socijalistickoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, Sarajevo, 1969, XXXII, 120-123).

(2) Srpska Pisma o Muhamedovu rodjenju, s. 193/5.

(3) Mevlud, Mirza Safvet, Sesto izdanje, Sarajevo 1943, s. 5 (Uz ovaj Mevlud).

yazarlar), fikrimizce tam ve âdil bir tenkid yapılmış sayılmaz. Bu terceme zaman ve muhite göre sevilmiş, benimsenmiş, yarım asır boyunca halk tarafından ezberlenmiş ve başarılı olduğuna inanılarak, sonraki bazı mevlidlerden üstün sayılmıştır. Bu bir vâkıa'dır. Ayrıca manzumenin bu sahada ilk eser oluşu da gözden uzak tutulmamalıdır. Bu bakımdan bu terceme hakkındaki görüşümüz-dil ve şiir tekniği bakımından kusursuz olmamakla beraber- menfi değildir.

Hafız Salih Gaşeviç'in hayatının son senelerini yaşadığı Şahoviçi kasabasında, 1924 yılında, şüphesiz Krallık makamları tarafından tahrik edilen silâhlı Karadağ Hristiyan ayak takımının, ora müslümanlarına karşı tatbik ettikleri korkunç ve vahşice bir katli-âm cereyan etmiştir. Devlet makamları, bu katli-âma seyirci kaldığı için, suçlular cezasız kalmış, oranın ma'sûm Müslümanlarından, mu'cize kabilinden, kurtulabilenler Türkiye'ye hicret etmiş, yerlerine -ma'hûd sisteme uygun olarak- ekseriyetle Karadağlı-Hristiyanlar iskân edilmiştir. Bu feci hadise, Gaşeviç'in vefatından çeyrek asır sonra vuku bulmuştur. İkinci Cihan Harbinden sonra, kasabanın eski, Müslüman, adı olan Şahoviçi (Şah-zadeler) de kalkmış, yerine "Tomaşeviç" ismi ikame edilmiştir.

2) Ca'feroviç (Dzaferovic) Mahmud'un Mevlid Tercemesi Neşri

Dubrovnik İslâm Cemaatı İmamı Mahmud Ca'feroviç, 1941 senesinde, "İzahlı ve Du'alı Halk Mevlidi" (Narodni Mevlud sa objašnjenjem i dovom) adı altında bir mevlidi Dubrovnik'te neşir etmiştir.

Bu risalenin tanıtmasını yapan Mahmud Traljiç'in ifadesine göre, Mevlid -birkaç beyit haric- Gaşeviç'in Mevlid Tercemesinden alınmıştır. Hatta duası bile "biraz genişletilmiş ve stil bakımından düzeltilmiş bir Gaşeviç duasıdır. (1)

3) Muhammed Rüşdi'nin Mevlid Tercemesi

"Muhammed Rüşdi" mahlası ile dîni, târihi manzumeler yazan Muharrem Dizdareviç'in kaleminden çıkmış eserler arasında bir de mevlid vardır. Bu mevlid basılmadığı için, bilhassa Hersek halkı arasında kopye halinde elden ele dolaşıyordu.

Gerek mevlidi gerekse diğer manzumeleri müellifin kendi eliyle yazdığı 156 sahifelik bir defterde mündericidir. Merhum Mustafa Busulaciç, Muhammed Rüşdi'nin torunu olan Muhammed Efendinin müsaadesiyle Trebinje'de mezkûr

(1) El-Hidaje, Sarajevo 6 Rebi'ü'l-Âhîr 1361/22. Nisan 1942, IV/7, ss. 188-18.

defteri gözden geçirmiş ve ondan bazı notlar almıştır. (1) Bilhassa Hersek halkı arasında da bu mevlid oldukça tutunmuş olmasına rağmen, Gaşeviç'in mevlid tercemesine rekabet edebilecek bir vasfa sâhip değildi. Muhammed Rüşdi'nin daha ziyade tutunan manzumeleri, kıyasu'l-enbiya sâhasına girenlerdir:

- 1) İbrahim Aleyhisselâm (2)
- 2) Eyyub Peygamber hakkında hikâye (Hikâye o Eyyub Peygamberu) (3)
- 3-4) Yusuf ve İsmail, İki İslâm Şiiri (Yusuf i İsmail, dviye islamke pyesme) (4)
- 5) Muhammed Peygamber Aleyhisselâmın Vefatı (Smrt Muhammed Peygambera (a.s.) (5)
- 6) Hazreti Fatıma (R.Ah.) nin Vefatı (Smrt Hazreti Fatıme R.Ah.) (6).

Zikri geçen bütün bu manzumeler müteaddit defalar tab edilmiştir. Eyyub Peygamber hakkındaki hikâye ile İsmail hakkındaki manzumeyi, boşnakçayı iyi bilen Otto F. Babler Çek diline terceme etmiştir. (7)

Bu dinî manzumelerden başka diğer bazı manzumelerin de yazarı olan Muhammed Rüşdi, 1238/1823 de Trebinje'de dünyaya gelmiş, 1322/1905 de de yine aynı yerde vefat etmiştir.

Muhammed Rüşdi'nin mevlidi de Süleyman Çelebi'nin mevlidi örnek alınarak meydana getirilmiştir. Mustafa Busulaciç tarafından bu mevlidden nakledilen bir kaç beyit ile Gaşeviç'in mevlidi arasında kâfi derecede mukayese yapılamadığı için, iki mevlidin benzerliği hususunda fazla bir şey söylenememektedir.

Sonraları Lâtin harflerine çevrilip basılan Muhammed Rüşdi'nin eserleri, esas itibariyle hep Arab harfleriyle yazılmıştır.

(1) Mustafa Busulaciç, Muhammed Rüşdi (Glasnik Vrhovnog Starješinstva İslamske Vyerske Zayednitze, Belgrad, Ramazan 1353/Aralık 1935, III/12, s. 543-550.

(2) Mostar, 1928.

(3) Saraybosna, 1928.

(4) Saraybosna 1930. Müteaddit diğer tabloları vardır.

(5-6) Bu her iki manzume Saraybosna'da 1927 yılında tab edilmiştir.

(7) Otto František Babler (Zenica-Bosna, 26.1.1901.) Çek şair ve edibi. Muharrem Dizdareviç- "Muhammed Ruşdi"nin Eyyub ve İsmâ'il Peygamberlerinin kıssalarını Çek diline terceme etmiştir (Dve Mohamedanske Biblicke Basne). "Hlasy" yayınlarının 22. kitabı olarak Pragda, 1934'de neşr edilen bu iki kıssanın bir tanıtmasını Prof. Fehim Bayraktareviç yayınlamıştır (Prilozi za Knjizevnost, Jezik, Istoriju i Folklor, Beograd, 1934, XIV, 234-235). Babler Olomutz'ta daha 1955'te edebî faaliyetine devam ediyordu. Kısa biyografyası için bkz.; Prof. Dr. Ljudevit Jonke, Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1955, I, 264 (Babler maddesi).

Muhammed Rüşdî'nin oğlu Hüseyin Efendi (1869-1933), babası gibi, dîni mevzuları nazmen ifade eden bir şâir idi.

Lehistan müsteşriklerinden ve Krakow Üniversitesi Profesörlerinden Tadeuş Kowalsky, Lehistan Karaim Cemaatinin Wilno civarındaki Nowe Troki'de ikamet eden dîni lideri, hahamı, Seraya (Süreyya) Han Şapşal'ın elinde bulunan Boşnakça mevlidden bir fasıl görmüş ve bunu Prof. Dr. Fehim Bayraktareviç'e haber vermiştir. Şapşal da bu beyitleri İstanbul'da bulunan bir Boşnak'tan kopye ettiğini söylemiştir. (1) Prof. Bayraktareviç'in bu beyitleri Salih Efendi Gaşeviç'in Süleyman Çelebi mevlidinin boşnakça tercemesiyle mukabele etmiş ve bunların mezkûr terceme ile hiç bir ilgisi olmadığı kanaatine varmıştır. İki metin arasındaki mukabeleden, Prof. Bayraktareviç, Şapşal'ın elinde bulunan 12 beytin, Muhammed Rüşdî'nin mevlidinden kopye edilmiş bir parçadan ibaret olduğunu tesbit etmiştir. (2) Prof. Bayraktareviç, bu meseleye dair bir makale yayınlamıştır. (3)

4) Saraybosna'lı Arif'in Mevlid Tercemesi

Yeni Pazar'a yerleşmiş Saraybosnalı ("es-Sarâ'î") 'Ârif İbn Mustafâ İbni'l-Hâğğ Muhammed İbn Sâlih al-Bosnawî as-Sara'î, Brkaniç, de Süleyman Çelebi'nin mevlidini boşnakçaya terceme edenlerdendir. "Hâdâ tarcamânu' [I]-Mewlidi's Şarifi'n-Nabawî bi-lisâni [bi'l-lisani] 'z-Zarifi'l-Bosnawî, eseri Saraylı Arif" (Tercuman Mevludski na Jezik Bosanski) adını taşıyan bir manzum mevlid tercemesi, İstanbul'da (Mahmud Bey Matbaasında 1329 (1911) tarihinde (litoğrafya ile) neşredilmiştir. (4)

Bu terceme hakkında Dr. Muhammed Hacıyahîç'in tanıtması Novi Bahar Mecmuasındadır. (5)

(1) Dr. F. Bayraktareviç, O nasim Mevludima i o mevludu uopšte (Prilozi za knj... ss. 1, 12, 14.

(2) Aynı makale, ss. 15-16.

Lehistan (Litvanya) daki müslüman Tatarlarının 17 nci asırda Psov'da yazılmış Lehçe tam bir Kur'anı Kerim tercemesi vardır. (Kur'an-ı Kerim'in tam veya kısmi Arab veya Lâtin harfli lehçe tercemeleri hakkında bkz.: Prof. Dr. Hamidullah, Le Coran-Traduction intégrale et notes-Paris 1970-Introduction, pp. LXIV-LXV). Arab harfleriyle Lehçe ve beyaz rusça yazılmış ve yazma halinde kalmış diğer eserler de vardır. 1932 den beri Rocznik Tatarski adlı bir mecmuaları da çıkıyordu. Bkz.; Bayraktareviç'in yukarıdaki notta geçen makalesine (s. 15-16).

(3) Jedna Nova Versija Srpskog Mevluda (Prilozi za Knjizevnost, Jezik, İstoriyu i Folklor, Beograd, 1930, ss. 83-87).

(4) Mevlidin sonunda mütercimim şu notu vardır; Tamma bi-tawfiki'llâhi 'l-latîf tarcumânu-l-Mawlidi'-Şarîf 'alâ yadi'l-'abdi'd-Şarîf 'Ârif İbni Muştafâ İbni'l-Hâğğ Muhammed İbn Şâlih al-Bosnavî as-Sara'î mawlidan, al-Yeni Pazari maskanan, sanata tis'in wa 'ısrına wa talâtimi'a wa alf ba'da'l-hiğrati'n-Nabawiyya" s. 20.

(5) Novi Behar, Sarajevo, 1 Ocak 1936, ss. 164-165.

Gaşeviç'in mevlid tercemesiyle mukayese edilemeyecek kadar düşük bir derecede olan bu terceme halk arasında itibar görmemiştir.

Arif'in mevlid tercemesinden:

Besmeletom započet poso halâl
Emer uĉinio Allah zulcelâl
Besmele ko sve na poslove uĉi
Daĉe Allah pa da se on ne muĉi (1)
(Tevhid-Münacat bahri, beyt: 1-2)

5) Sa'id Zenunoviç'in Mevlidi

Muahhar Boşnakça mevlidlerden biri de Hâfız Sa'id Zenunoviç'e aittir. Kendisi Byelyina Kazasına tâbi Koray Nâhiyesindedir. 1932 senesinde vefat etmiştir.

Hâfız Sa'id'in mevlidi (2) 1348-1929 yılında Saraybosna'da tabedilmiştir (3). Edebî değeri Gaşeviç'inkinden aşağı olduğundan dolayı, halk tarafından benimsenmemiştir.

Boşnakça Modern Mevlidler

Süleyman Çelebi mevlidinin tercemeleri dışında, boşnakça orijinal üç mevlid daha vardır. Tarihi sıra ile bunları şöylece tasnif edebiliriz:

I. Merhum Musa Kâzım (Çazim) Çatiç'in (Kâtibloĝlu) "Leyle-i Mevlid" adlı son derece güzel ve duygulu bir şiir olan ve yüksek edebî değer taşıyan mevlidi vardır. Bilhassa mevlid merasimlerinde kırâate pek müsaiiddir ve nitelik öyle de yapılmaktadır. Esasen Musa Kâzım, bir asırdan beri zuhur etmeğe başlayan modern müslüman Boşnak şâirlerinin en kuvvetlisi idi. Birinci Cihan Harbinde Teşne (Teşany) de vefat etmiştir (6.4.1915). Arapça, Türkçe ve Farsçadan gerek nazmen ve gerekse nesren çok muvaffakiyetli tercemeleri vardır. Musa Kâzım'ın modern şiir tekniğine uygun şiirlerinin bir çoğu dîni konulara aittir. İslâm dinine kuvvetle bağlı ve Hazreti Peygamber'e sonsuz sevgiyle tutuşan ve nisbeten genç yaşta vefat eden bu şâir, yalnız müslüman muhitinde değil, gayri müslim münekkidler tarafından da takdir görmüştür. Gerçekten, bazı Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri o kadar büyük ustalıklarla boşnakçaya nazmen terceme ediyordu ki, bazı ahvalde, mukayese edenlerin çoğu, bu tercemeleri orijinallerinden daha üstün ve daha güzel buluyorlardı.

(1) "Allah adın zikridelim evvelâ...

(2) "Mevlud, ili rocenye nayveĉeg i poslyednyeg Bojyeg Poslamika Muhammeda a.s." (Mevlid veya Allah'ın en büyük ve son elçisi olan Muhammed a.s.'ın vilâdeti).

(3) H. Mehmed Hanciç, Knyijevni Rad Bosansko-Hertzegovakih Muslimana, Sarajevo 1933, s. 100. Mevlidin 3. cü tab'i, 1358/1940 yılında çıkmıştır.

Musa Kâzım Çatiç'in orijinal şiirleri (Pyesme) 1914 senesinde Mostarda (Muslimanska Biblioteka), 1928 senesinde de Saraybosna'da "Seçme Şiirler" (İzabrane Pyesme) neşredilmiştir.

Merhumun tercemelerine gelince: a) Arapçadan: Antara İbn Şaddâd, Abu'l-'Alâ' al-Ma'arrî ve Şayh Muhammed 'Abduh'un bazı şiirleriyle Muhammad Farîd Vağdî'nin "Al-Mar'atu'l-Muslima" (Muslimanska Zena) adlı etüdü; b) Farsçadan: Sultan Selim'in bir şiirini ve c) bilhassa Türkçeden gerek şiir ve gerekse nesir olarak bol bol muvaffakiyetli tercemeler yapmıştır. Ezcümle: Mehmed Fuad, Yakup Kadri, Ömer Seyfuddin, İsmail Safa, Mehmet Akif, Abdülhak Hâmid, Tahsin Nahid, Nigâr Hanım, Süleyman Nazif, Muallim Nâci, Rıza Tevfik, Süleyman Sâib, Hâlid Ziyâ, Fâik Âlî, Nezihe Yaşar, Tevfik Fikret, Celâl Sâhir, Ali Canib, Cenab Şahabeddin, Hamdullah Subhi, Ali Ekrem ve diğer bir çok Türk şâirlerinin şiirlerini nazmen çevirdiği gibi, Abdülhak Hâmid'in "Târık"ını, Refik Halid'in "Hilâl ile Salîbin Mücadelesi" ni, Mehmet Akif'in "Bir Va'z"ını, Hüseyin Hulki'nin "Ramazan orucu"nu, Âişe Cavid'in "Ninka"sını, bir anonim müellifin "Kadın ve Aile Hayatı"nı, Mel'un Geçidi içinden; Abdullah Quilliam'ın "İslâm" ını (Faith of Islam), "Bir Türk'ün" "İslâm ve Ulûm" unu, Ahmet Hikmet'in "İki Mektub"unu ve "İllusion" unu, Ruhsar Nüvaz'ın "İnkilâb" ını (Tolstoy'un Vatanına), Leskofçalı Hayruddin'in "Alkibyades'in Köpeği" ni de nesren terceme etmiştir. Yugoslavya Ansiklopedisinde Prof. Salih Nazeçiç'in Musa Kâzım hakkında kısa bir maddesi vardır. (1)

Musa Kâzım'ın 23 kıt'alık "Leyle-i Mevlid" manzumesi ilk defa olarak Saraybosna'da intişar eden "Behar" adlı müslüman edebiyat mecmuasında yayımlanmıştır. (2) Sonradan kendi şiir kitabında basıldığı gibi, bir çok defa da muhtelif mecmulara nakledilmiştir.

Musa Kâzım'ın Mevlidi şu beytlerle başlamaktadır:

Veç ye suntze utonulo u pyeşčanom moru şirôm

I sparina tropskog dana s nyim ye tiho izumrla.

A nad Maykom svih gradova i kristalnim zemzem virom

Po dalekim obzoryima noç ye krila razastrla.

Güneş artık, engin kum denizine batmıştır.

Ve tropikal günün boğucu sıcaklığı da onunla birlikte yavaş yavaş ölmüştür.

Bütün kentlerin anası (3) ile kristal zemzem kuyusu üstünde

Gece, uzak ufuklarda kanatlarını germiştir.

(1) Çatiç Musa Çazım (Enciklopediya Yugoslaviye, Zagreb 1956, II. 618).

(2) Saraybosna, 1904-1905 yıl, cilt V, sayı 3, ss. 35-36.

(3) "Ummu'l-Kurâ", Mekke.

II. şiirdeki mahlası "Mirza Safvet" olan Dr. Safvet Beğ Başağiç-Receppaşiç, aynı zamanda Balkanların ilk müsteşriki ve Bosna-Hersek Parlamentosunun, diyet'inin (Sabor) 1918 yılına kadarki son reisi idi. Şiirden başka bir çok ilmi ve edebî eseri vardır. "Trofanda" (Turfanda) ve Seçme Şiirler (İzabrane Pyesme) isimli kitaplarında şiirlerinin ekserisi biraraya getirilip neşredilmiştir. 1850 yılına kadarki Bosna-Hersek tarihi "Bosna-Hersek Mazisine Kısa bir Bakış" [kılavuz] (Kratka Uputa u Prošlost Bosne i Hercegovine); "İslâm Edebiyatında Boşnaklar ile Hersekliler" adlı etüdü, Viyana Üniversitesi Edebiyat Fakültesine sunduğu doktora tezidir. Almancası: Basagic, Safvet, Bosniaken und Hercegovcen auf dem Gebiete der orientalischen Literatur, Wien 1909 (basılmamıştır). Osmanlı İmparatorluğunda Devlet adamı, yüksek rütbeli askerî ve mülkî şahsiyetler, ulemâ, üdebâ ve şâirlerin muhtasar terceme-i halini alfabetik sıra ile ihtiva eden "Hrvati, Boşnyatzi i Hertzegovtzi u Turskom Tzarstvu" adlı kitabı; Kitabın bu başlığı yatalak hasta olan müellif tarafından konmamıştır. Hırvat Edebiyat Kurumu olan Matitza Hrvatska'nın Başkanınca ilk kelime ilâve edilmiştir. [Bkz. Hazım Şabanoviç, Knjizevnost Muslimana B. İ. H. na Orijentalnim Jezicima (Bibliografija) Sarajevo, 1973, Başağiç maddesi.]. Çengiç'ler (Boşnadaki Akkoyunlular) hakkında en eski ferman ismindeki etüdünün (Naystariyi Ferman Begovâ Çengiçâ), hem Boşnakçası hem de Almancası, Bosna ve Hersek Memleket Müzesi Belleteninde neşredilmiştir. Meşhur âlim Hasan Kâfi el-Akhisârî el-Bosnavî'nin "Uşûlu'l-Hikam fi Nizâmi'l-âlam" adlı meşhur risalesini Boşnakçaya terceme etmiştir. (Bu risalenin Türkçesi, Fransızcası, Almancası ve Macarcası vardır). Bu, Osmanlı İmparatorluğunda Mehmed Sâlis devrinde Kâfi'nin islâhata duyduğu ihtiyaç üzerine kaleme aldığı bir eserdir. Safvet Beyin bir kaç piyesi ve bir çok makaleleri vardır.

Safvet Beyin mevlidi (Mevlûd), şâirin dediği gibi, müteber kitaplara istinaden meydana getirilmiştir. Ekseriya mevlid merasimlerinde okunan Rasulullahın medhiyelerinden bazı beytleri metnin içine almış ve arapça orijinal metinleri de buna eklemiştir. Şâirin son eserlerinden biri olan bu manzum mevlidi, bestelenmiştir. Dinî mekteplerde tertip-edilen mevlid merasimlerinde bu mevlid de okunmaktadır. Mevlid, 1924, 1931, 1941, 1942, 1943 yıllarında Saraybosna'da (1953 yılında da Amerika'da, Denholme'da) müteaddit defalar tab edilmiştir.

Şâir, mevlidin mukaddimesine tıpkı Süleyman Çelebi gibi başlamaktadır:

Naypriye Bojye spomenimo ime,
Svako dobro dyelo poçima se s nyime.
Evvelâ Allah'ın ismini zikredelim
Her hayırlı iş O'nunla başlar.

Şâir, tevhîd bahrini ise şu beytle başlatıyor:

Vücûda gelmeyen ve sonu da olmayacak Allah'a kulluk ediyoruz.

Prof. F. Bayraktareviç'in manzume hakkındaki fikri oduka menfidir.

İleri yaşta ve artık o eski şairlik canlılığı ve harareti sönmeğe yüz tuttuğu bir zamanda bu Mevlidi nazm ettiği için, vaktiyle yazdığı şiirlerine kıyasla, onun artık o üstün şairlik vasıflarına sahip bulunmadığını isbat etmeğe çalışmaktadır (O Nasim Mevludima..., ss. 36-37).

III. muâsır şâir, muharrir ve gazeteci Reşad Kadiç, sıra itibarıyla, üçüncü ve sonuncu mevlidin sâhibidir. Bu manzum mevlid de umumiyet itibarıyla telif eseri sayılmaktadır. Bosna-Hersek İslâm Dini Görevlileri Cemiyeti (Cem'iyet-i İlmiyye) tarafından 1964'de neşredilmiştir.

Diğer birçok şairlerin na'atları yanında Mevlid adı altında kısa manzumeleri de vardır. Şair Osman Cikiç, (1) Mustafa Hacıgrabčanoviç (2) ve Muhammed Maşiç (3) bunlar arasındadır.

Henüz neşr edilmeyen muâsır mevlidlerden Şemsuddin Sarayliç'in manzumesi (4) zikre değer. Uzun zaman yazma halinde bulunup, 1975 yılında, Yeni Pazar'da (Novi Pazar) tab'edilen Vehbi Hociç'in Mevlid adı altındaki mufassal manzume, aslında bir nevi Din Bilgisi mecmuası sayılabilir.

Gerek mevlidler, gerek diğer islâmî eserler hakkında bibliyografya kitaplarında kâfi derecede malûmat vardır. (5)

Süleyman Çelebi Mevlidine Yapılan İlâveler

Bilindiği gibi, Süleyman Çelebi mevlidine, başında ve sonunda, ilâve edilmiş bazı bahir ve fasıllar bulunduğu gibi, mevlidin metni içine serpiştirilmiş bazı ilâve beyitler de mevcuttur. Süleyman Çelebi mevlidi üzerindeki araştırmalarıyla bu sa-

(1) Pobožne Pjesme Bosansko-Hercegovackih Muslimana, Sarajevo, 1969, s. 173-4.

(2) Hikmet dergisi, Tuzla, 1930/1931, II/46, s. 103.

(3) Hikmet dergisi, 1933/1934/59, ss. 323-329.

(4) Yazma halindeki bu Mevlidin bir kopyası Saraybosna Millî Kütüphanesinde (Narodna Biblioteka) bulunmaktadır.

(5) Misâl olarak: Sinanuddin Sokolovic, Prilog Bibliografiji Radova o Muhammedu (a.s.) Objavljenih u Nas (Memleketimizde yayınlanan Hazret-i Muhammed hakkındaki yazıların bibliyografyası), Sarajevo 1972.

b Osman Asaf Sokolovic, Pregled Stambanih Djela na Srpsko-Hrvatskom Jeziku Muslimana Bosne i Hercegovine-1878-1948 - Sarajevo, 1955. (Bosna ve Hersek Müslüman-Yazarlarının Matbu' Eserler Bibliyografyası- 1878'den 1948 yılına kadar).

hanın âdeta mütehasşısı olan Neclâ Pekolcay (1), Mustafa Ateş (2), Prof. Ahmed Ateş (3), Ahmed Aymutlu (4), Hüseyin Vassaf (5), Veled Çelebi (6), Murad Uraz (7) gibi yazarlar bu konuya kısaca temas etmişlerdir. Ancak bu husus, kâfi derecede incelenip ilmî bir neticeye henüz bağlanamamıştır. Şüphe yok ki, genç yazarlar, Süleyman Çelebi mevlidinin bu tarafına da ehemmiyet verip ilme büyük hizmetler edeceklerdir.

Burada, Mevlidin sonuna eklenen bazı hikâye ve destanlar bahis mevzu'u değildir. Bunlara, zikr ettiğimiz gibi, Dr. N. Pekolcay kâfi derecede temas etmiştir. Mevzu'umuz, Süleyman Çelebi Mevlidinin metnine Boşnak şairleri tarafından ve Türkçe olarak yapılan ilâvelerdir.

Tanınmış Bosna âlimlerinden Derviş Münib Korkut, Karadağ'daki Çetine (Tzetinye) Müzesi Türkiyat bölümü Müdürü iken, Zapisi adlı dergide (Mart 1932, Yıl 6, Cilt 10) Süleyman Çelebi mevlidine yapılan ilâveler hakkında şu görüşleri sürmüştür: "...Süleyman Çelebi mevlidine ilâveler yapan diğer bazı tanınmış ve tanınmamış şâirler de vardı. Başta gelenler arasında bizim bir hemşehrimiz de bulunmaktadır. Sokullu Mehmet Paşanın muâsırı olup, onun Vişegrad'daki Drina üzerinde kurulan köprüsüne tarih yazan Saray-Bosna Kadısı Mehmed Efendi, mevlidin "Ey azizler" prologunu tamamlamıştır. Esasen Süleyman Çelebi mevlidine yapılan ilâvelerin en değerlisi de budur. Diğer manzûm ilâveler ise, bilâkis mevlidi bozmaktadır" (8).

- (1) Türkçe Mevlid Metinleri (İstanbul 1950), I-II, (doktora tezi); Süleyman Çelebi'nin Mevlidi Metni ve Menşei meselesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, (İstanbul-1954), VI. 39-63.
- (2) Ahmed'in Mevlidi, bir kısmının karşılaştırmalı metni ve Süleyman Çelebi'nin eseriyle kısa bir mukayese, (İstanbul 1952, mezuniyet tezi).
- (3) Süleyman Çelebi, Vesiletun Necât-Mevlid, (Ankara 1954, Türk Dil Kurumu neşriyatından).
- (4) Süleyman Çelebi'nin Hayatı ve eserinin edisyon kritiği, (İst. 1946, nezuniyet tezi); Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerifi, (İst. 1958).
- (5) Mevlid-i Süleyman Çelebi Hazretleri, Sırat-ı Müstakim (İst. 1325) Sayı 29; Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me'hazları, Hayat Mecmuası (Ankara 1924), Sayı 45; Vesiletun Necât, (İst. 1329).
- (6) Süleyman Çelebi Mevlidi ve Me'hazları, Hayat Mecmuası (Ankara 4 Teşrin evvel 1927).
- (7) Mevlid ve İzahı, (İst. 1956).
- (8) Travnikli olan Münib oğlu Derviş Korkut, ilk, orta ve lise tahsilini Saraybosna'da, Yüksek tahsilini ise, İstanbul İlahiyat Fakültesinde yapmıştır. Yugoslavya Krallığı Diyanet Vekâleti İslâm Şubesi Umum Müdürlüğü, Travnik Müftülüğü, Saray-Bosna ve Tzetinye Devlet Müzeleri Türkiyat Bölümleri Müdürlüğü ve Devlet Arşivi Türkiyat Şubesi Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Tanınmış müftü, mebus, gazeteci, İlahiyat Koleji Müdürü olan merhum Sâkıb Korkut'un kardeşidir. Derviş Efendi 1969 yılında, 80 yaşında iken, Saray Bosna'da vefat etmiştir.

Muhammen Emin Hacıyahîç'in de,-ahfadı arasında dolaşan bir rivayete göre Süleyman Çelebi mevlidine bazı ilâveleri bulunduğu ve hattâ bu ilâveli metnin bazı mevlid cemiyetlerinde okunduğu söylenmektedir. Merhum Muhammed Emin Efendinin ahfadından olan Dr. Muhammed'in elindeki bir nüshanın, bu ilâveli nüshanın ta kendisi olduğu zannediliyordu. Fakat Dr. Necla Pekolcay'ın tetkiki neticesinde, Süleyman Çelebi mevlidine yapılan ilâvelere okla işaret edilmiş beyitlerin, Süleyman Çelebi mevlidinin kendi beyitleri olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu nüsha, bahis konusu Muhammed Emin'in ilâveli metni olduğu zannedilen nüsha değildir. Gerçek nüsha bulununcaya kadar, Muhammed Emin'in ilâveleri ve muvaffakiyet derecesi hakkında her hangi bir şey söylemek mümkün değildir.

Süleyman Çelebi Mevlidine yapılan şerhler

Süleyman Çelebi Mevlidine yapılan şerhler arasında Bosnalı bir şair de vardır. O da "Zikri" mahlaslı (1), Ujitzeli İbrahim adlı, oldukça tanınmış bir şairdir. Bu şerhin adı "Mawridu'l-Wuşûl fî Mawlidi'r-Rasûl"dür. Ancak bunun metni, son zamanlara kadar ortaya çıkmamıştı. Birkaç sene evvel, Dr. Muhammed Hacıyahîç, zikri geçen Mevlid şerhinin bir fotokopisini bana yollamıştı. O zaman bu yazma nüsha kendi şahsî kütüphanesinde bulunuyordu (halen Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü kütüphanesindedir).

Bu Türkçe şerhin sonunda birkaç beyitlik manzum bir tarih kaydı vardır. (2) Bu manzum tarihin birinci beytinde, Mevlid şerhinin ismine îma eden "mavridi" ta'biri geçmektedir ki, "Mawridu'l-Wuşûl fî Mawlidi'r-Rasûl" e delâlet etmektedir. (3) Şair İbrahim Zikri'den bahs eden Bursalı Mehmed Tahir, bu Mevlid şerhini de zikreder. (4)

Şerhin içinde müellifin ismi geçmemektedir. Ancak birkaç beyitlik manzum tarihin sonlarında, mahlâsı olan "Zikri"ye (Zikriyâ) işaret edilmiştir. Fakat, eserin mukaddimesinde, mevlid şerhinin tam ismi zikr edilmiştir ("Mawridu'l-Wuşûl fî Mawlidi'r-Rasûl"). Fotokopisi elimizde bulunan bu mevlid şerhinin nüshası, müellif tarafından yazılmış nüsha'ya (otografa) istinaden te'lifden beş sene sonra meydana getirilmiştir. Kendi ismini kayd etmeyen müstensih, bu hususu, hem yazı, hem de rakamlarla tasrih etmektedir. Bu kaydın altında nüshayı kontrolden geçiren ve sadece "Hamdi" olarak imza edenin "görölmüştür." şeklinde mülahazası vardır.

- (1) "Zikri" mahlaslı, yine Ujitzeli ve şairimizden evvel yaşamış Ebû Bekir Ağa (1100/1688-1689 yılında şehit düşen) "Zikri I", İbrahim ise, "Zikri II" olarak birbirinden ayrılmaktadır.
- (2) Zikriya, bu ni'metin tarihidir-Kıldın itmam şerh-i zibâ Mevlidi (1254-1838).
- (3) Dergeh-i feyzin açıldı Mevridi. "Al-Mawwrid fî'l-kalâmi calâ'l-Mavlid" (Al-Fakihâni) ve: "Al-Mawridu'r-rawiyî fî'l-Mawlidi'n-Nabawiyî" ('Alî al-Kâri) mukabele ediniz.
- (4) Osmanlı müellifleri, II, 177.

İbrahim Zikrî, Bosna vilâyetine dâhil - halen Sırbistan hudutları içinde bulunan - Ujitzje (Ujiça) şehrinde 1210/1795 tarihinde dünyaya geldi.(1)

İbrahim Zikrî'nin şiirlerini ihtiva eden, 1232/1817, tarihli ve 24 varaktan ibâret yazma bir mecmû'a'yı merhum Prof. Hacı Mehmed Hancıç, bir makalesinde tanıtmıştır.(2) Mecmû'a en büyük kısmı ile Zikrî'nin şiirlerini ihtiva etmektedir. Şair bu mecmû'ada bir beyitle kendi doğum tarihini 1210/1795 olarak kayd etmiştir. Aynı şekilde şairin oğlu Şerif Ahmed'in de doğum tarihi bu mecmû'ada kayıtlıdır (1239/1824). Fatîm'in Tezkiresine(3) alınmış Zikrî'nin bir gazelini Dr. Safvet Başagiç eserine nakletmiş,(4) tütün ve kahveye dair beşer beytini, dört beyitlik "Münâcât-ı İlâhî" sini ve beş beyitlik bir kıt'ayı nakl ile Boşnakça tercemesini de vermiştir.(5)

İlk def'a Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri adlı kitabında(6) Zikrî'nin Mevlid şerhini kayd etmektedir. Bursalının "Mawridu'l-Wuşûl fî Mawlid-i'r-Rasûl ismi ile Mevlid-i Şerif şerhiyle müretteb divanı ve bazı resâ'ili vardır" şeklindeki sözleri, Mehmed Hancıç'i(7) ve ona istinaden Hazım Şabanoviç'i(8) şaşırtmış olacaktır ki, Mevrîd'in müstakil bir Mevlid, bunun dışında da bu Mevlidin şerhi olduğu zehabına kapılmışlardır. Halbuki müellif, ayrı bir mevlid yazmış olmayıp, Süleyman Çelebi Mevlidinin şerhini yapmış ve buna "Mawridu'l-Wuşûl fî Mawlid-i'r-Rasûl" adını vermiştir. Halen Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesinde bulunan bu Mevlid şerhinin yazma nüshasından bu gerçek açıkça anlaşılacaktır.

(1) Bu tarih müelliflerce umumiyetle kabul ve kayd edilmiştir.

(2) M. Hancıç, İbrahim Zikri (Glasnik Vrhovnog Starjesinstva Islamske Vjerske Zajednice Kraljevine Jugoslavije Beograd, 1935, III, 94).

(3) Tezkire-i Fatîm, İstanbul, 1275 [1858], s. 97.

(4) Dr. Safvet Beğ Başagiç, Boşnyacı Hercegovci u Islamskoj Knjizevnosti, Sarajevo, 1912, ss. 153-154.

(5) M. Hancıç, zikri geçen eseri, ss. 95-98.

(6) Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, II, 177.

(7) Hancıç, zikri geçen yazı, s. 94.

(8) Hazım Şabanoviç, Knjizevnost Muslimana B. i H. na Orijentalnim Jezicima (Bibliografija), Sarajevo, 1973, s. 572.

Son Söz

Muhterem arkadaşımız, Prof. Dr. Muhammed Hamidullah'ın ifadesine göre, Pakistan ve Hindistanda, Urdu dilinde birçok Mevlid manzumeleri vardır. Bangladeş'te ise, Bengali dilinde de benzer manzumelerin mevcudiyeti düşünülebilir. Buna kıyasen, Endonezya, Çin, Afganistan ve diğer Asya ülkelerinde bizimkine benzer durumlarla karşılaşabiliriz. Arab dilinden başka dillerin hakim olduğu Afrika kıt'asındaki Mevlidler hakkında bilgimiz kıttır. Şimdilik sadece Sevahlî dilindeki Mevlid'in mevcudiyeti kat'îdir. Bu mevzu üzerinde esaslı ilmî araştırmalar yapılırsa, muhakkak mühim ve enteresan neticeler elde edilebilir. Bu zengin kültür deposunu ortaya çıkarıp, nisyandan kurtarmak gayesile, böyle ilmî araştırmalar, ilim bakımından da lüzumludur. Şu varki, böyle bir araştırma bir tek kişinin kârı değildir. Bu vazife, her kıt'a, hatta her memleket için, oranın münevverlerine düşer. Böyle araştırmalar yapıldığı taktirde, ileride umûmî olarak bir ilmî karşılaştırma da mümkün olabilecektir. O zaman, İslâm aleminde, hangi şairin mevlidi en büyük şöret kazanmıştır, hangisi en çok diğerleri üzerine te'sir yapmıştır gibi neticeler ortaya çıkar. Bu iş, esasen mukayeseye dayanan bir mevzu'dur. Yeni nesillerin ilmî çalışmaları sayesinde, bu mes'elenin bir gün tamamen aydınlığa kavuşacağı şüphesizdir. Bunu can-u dilden arzu ediyoruz. Bizim mütevazî çalışmamız tam olmaktan çok uzaktır ve elimizdeki imkânlar nisbetinde ele alınmıştır. Bazı dil veya lehcelerdeki Mevlidlerden haberdar olduğumuz halde (meselâ Lâzca ve Gürcüce), örneklerine tesadüf edemediğimiz için, burada bahs edemedik. Bu işin tamamlanmasını, genç edebiyatçılarımıza emanet etmenin en iyi hal çaresi olduğuna inanmaktayız. (1)

Huwa'l-Hayyu'l-Bâki. - Bu yazımın baskısı sona erdikten sonra, çok sevdiğim ve takdir ettiğim eski talebem, Pıriştine Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörlerinden Dr. Hasan Kalesi'nin, vakitsiz vefatı beni büyük hüznünlere gark etti. Bu şöretli genç Arnavud ilim adamı, Şarkiyat ve İslâmiyat sahasında birçok kıymetli eserin müellifi idi. Bu yazımın, Arnavutça Mevlidlere dair bölümünde, Merhumun, mevzu'la ilgili eserlerine atıflar yapmıştım. Üzüntülerimi arttıran husus, bugünkü Arnavud ilim adamları arasında, sahamızda, onun yerini dolduracak tek bir kişinin bulunmayışdır. Ulu Allahın rahmeti üzerine olsun.

1) Bu yazımın hazırlanmasında bize kitap, fotokopi ve çeşitli malûmatı te'min etmek suretiyle yardımda bulunan zevattan bilhassa aşağıdakilere şükranlarımızı arz ederiz : Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Dr. Neclâ Pekolcay, Dr. Muhammed Hacıyahîç, Mahmud Tralyiç, Muhammed Hazim Okıç, ve Mustafa Zilco.

مولد النبي عليه السلام

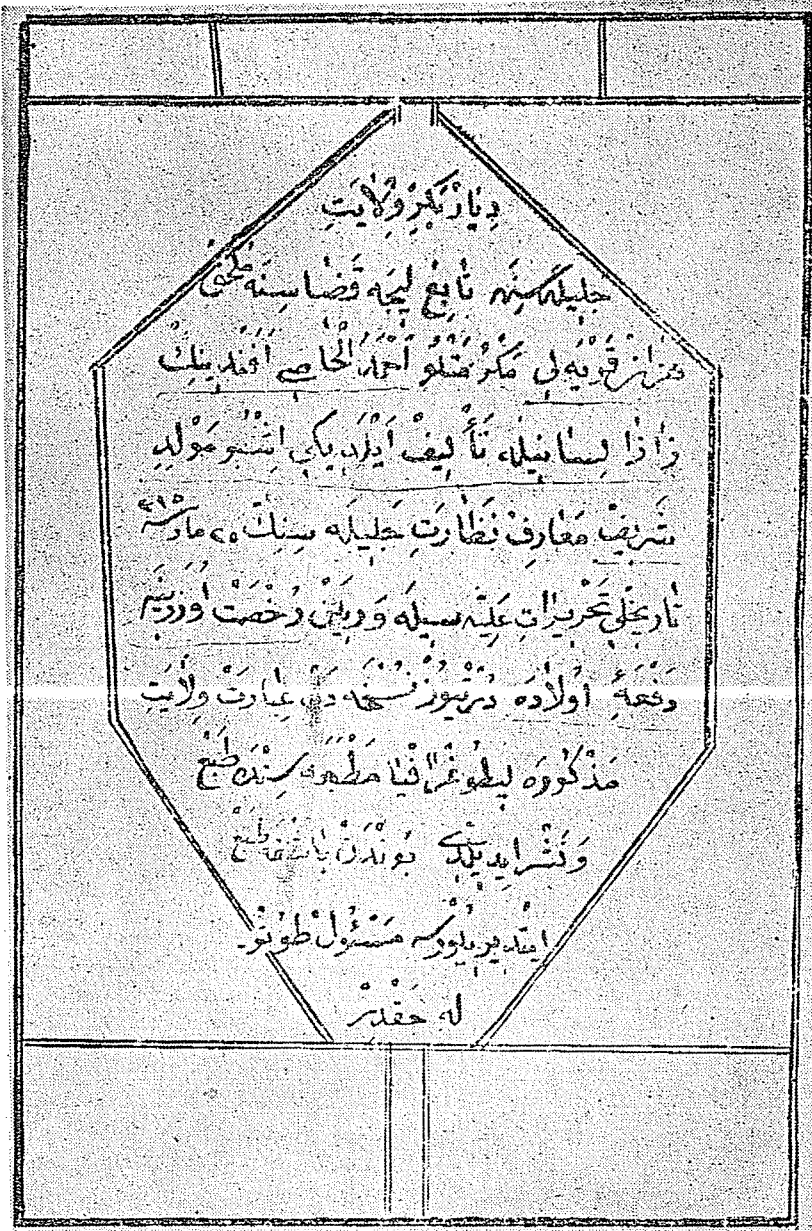
بلسان أبحر أكسمة

كان مولد النبي عليه اذكى السلام وانمى النجيه قد نظم على
السنة بجميع الاقوام الاسلاميه لانارة الشوق الى الحضرة
النوية ومع كون البحر اكسمة معروفين بالتصلب في الدين والشوق
الى النبي الامين لم يكن مولد سيد ولد سيدان منظوما بلغتهم
الى الآن فنظم لمولده بلغة البحر اكسمة وبلغتها في ابي المطالع
بشارة عظيمة لابناء تلك اللغة في الله تعالى الناظم

ومن دل في نشره خير الجراء وانما هم
بشفا ستم غاتم الادياء

صح على زعمنا ناظمه عبد الرحمن ابن الحاج يوسف فتن الله ربه
والحافظ زكريا افندي بن يعقوب الكوفي في
القائمين بدورجه ذات السباه والمهجه
مستوفى الطبع محضونه لهما

١٣٣٢

دیار بکر ولایت

جلیلکسره تابع لیمه قضا سنه طبع
منزل قویلی مکر منلو احمد الحاص اقمه بنگ
ز ازا لسانیه تا لیف ایله یکی اشبو مولد
شرفیه معارف نظارت جلیله سنک ه ماره
نار علی تحریکات علیه سینه و وین رخصت اوز
وقعه اولاده در شهر نسجه دی عیارت ولایت
مذکوره لیلو غمنا قیا مطهر سنه طبع
و نشر ایله بنگ بوندن باشقا طبع
ایضا دیر یازم مسؤل طونو
له حقد

3- Ahmed El Hâssi'nin Zazaca Mevlidi (baş sahife)

مَوْلَانَبِيِّ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

نظم العالم الفقيه

حسن الأوطوشى من الفقهاء الشافعية رحمته الله

بأيدى

مطبع الكتيب الكائن في سوق الكائن :

نمره ٢١

طبع بمطبعته (عنه انك) في الأستانة

مولدالنبي كتابى.

۱۳۵۰ نچى ھجرى ۱۹۳۱ ميلادى.

۱۲ ربيع الاول ۲۸ ايول .

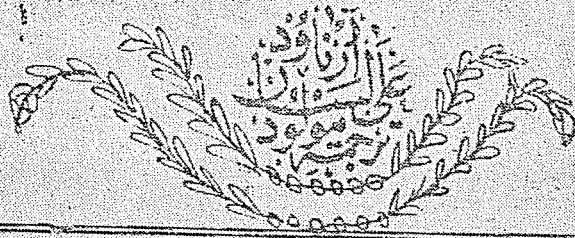
مولد النبي كونيكاڭ خاطرەسى ارلاراق نشر ايدلدى .

زاقا

ياسوب تاراتوچىسى :

طوكيودا مطبعة اسلاميه .

۱۹۳۱ نچى يىل .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

یورنج اقا من نکیبا بون قور تیغیلویم
 قالای باهن کبابوت قور تاقون
 عاقبت ما کون یوقیرین انا بون
 هفت اهن کبابوت باهن تمام
 کاهت اندر دوزن الله قور تیون

بسم الله الرحمن الرحيم زوقیت تا نوم
 اسینه اللهون قوشدا کبابوت
 نیشته امین زوقیت نیما زکیوه بون
 پرکت نفس الله نشو می مدام
 اذنه ککری معصومه الله تیون

کن مراده وده یازین ایکی تون
 اذنه قونیکامون مکتون لله شومر
 ناوه کاهت کینا یفا لای اله
 ساد ایکیلیش کینا سبین سومقا
 اقایر تین اقا بامون سکا نب
 عرشا کورن اس دیکیل اسجان ناکفلاک
 شکون کی نکت افساز فایا
 اذنه کور ای قون نوقا اسون کیری
 ساد اکیشوفیم زانا شفا حقا یونوم
 زوقی اینت کینساک که قور قوی سبیرکت

امیننه پان باهت پان ایکی تون
 اذن مصفی امیننه زوقیت تا نوم
 کینا یاز ناوه رحمت ایبا زشاه
 شکون کیزوقی هیچ شینه نوقا
 کیت دکایا نوقا کابون ایقا کان
 نوقا کابون چور اس ایمان اس ملک
 کیت کما قور دنوه ایقا سبنا
 کچی زوقیت اینت ای کینا یو
 قوشدا اتر اس الله نوجو دیکیمون
 بر کین نوزکت اشوف تا خیرت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هَرِ رَسُولِكَ قُوَّةً صَلَوَةٌ هُمْ سَلَامٌ هَرِ صَحَابُوهُ كَيْفَانِ زَمَانِ تَابِي بِي جَيْتِ شَرِي رُوِي رُوتِ بِيئِه تُوْر كَبِيْر هَم مَرَادَتِ اِيْمَا يَا رَبِّ سَائِقَا هَر قُوَّة شُوْمَرِ اَبِي يَا رَبِّ فُوْحَا بِي كَهَارِي بِرِ مَحَارِ شُوْمَرِ اِنْقَامِ فَانِدِ غَوَّ مَوَّ اَمِي اَوْشَبِ وَشَبِ اَمِ تُوْوَ اَوْدِ وَشَبِ اَمِي رُوْبِ اَبُو غَاصِيَا اَمِ	حَدِي قُوَّةً اَللَّهِ شُوْمَرِ هَمِ اَبَانَامِ هَرِ اَلْيُوَّة كَيْفَانِ بِي شَبِيْسِ اَنِي قَسَطُو الْوَمَرِ نَا اَبِي جِي بِرِ نَدِيْسِ سَلْطَنَا يَكِ دَا اِيْمَا اَبَانِيَا اَبَا قُوْر شُوْمَرِ عَمْرِ يَا سَتِ دَوْلَتِي يَا سَتِ يَا سَتِ اِقْبَالِه شُوْمَرِ دَوْلَتِي هَرِ اَيَاْمِ نَا رَسُوْلِ قُوْمَرِ اَنْدِ غُوْنِ اَمِيْرِي تَرِ بُوَا طَاعَتِ قُوْمَرِ سَبُوْنِ اَمِيْرِي تَرِ
---	--

8- Gaseviç'in Akova'daki, Mezar kitabesi

مولداتى على لسان بوسوى

بترجمه

مترجم قضایى نامى صاحبى افشارى شاهزاده خانك صالح

معارف نظارت حیدرآباد دکن ۱۳۱۱

مطبعة ولايت قوسوره

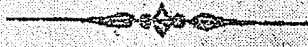
۱۳۱۱

المطبعة

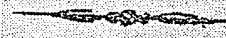
قَوْلُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

ترجمی

لونه وضا سی قائم مقامی نقش کلی غاشویک زاده حافظ صالح

معارف نظارت جلیله سنک مرخصتیه طبع اولئم شد

منطبعة ولايت بوسنیة

۱۳۱۱

اسکون

﴿ فضائل مولد شریف ﴾

اود الله قولي ترازی بوموچی نهقا مولود بیسمروو برووچی
 از جنو قوی ترازی جووییا قاد سهاریمولود نهقا بوسلوشا
 زا جهتم قوی میسل ای برزی قاد سه اوچی مولود نهقا نه بیزی
 برومیسته اژوای سویت حوکیه بروچ نا عشمز زهم ای نا صراطو والبا دولج
 حوفا بی او جتو قو ترازی نهق از سرچو صلوانه زادرزی
 الصلوة والسلام علیک یا رسول الله

﴿ مولد النبی صلی الله علیه وسلم ﴾

س پروا وازدا سیومیناتی سوزع بوغا از بوسلوزده تو به واجب نارویا
 بوغا دراغوغ قو سیومنه صدقیله الله تهمو اولاقشاکه بوسلوزده
 قادا بوده بوزیه اینه لایبریه نهکیه ایلیچ روزان بو سو بوسلیه
 نه چلی سواتی الله سینه دهانی بوغ سه ناما وازدا بو سو لاقشانی
 خالص (۱) سرچوم قو الله سیومنه ازدماح اود نهغ سواتی کناه اوتیان
 بوزیه اینه قو سیومینات ناوچی اوزن قود بوغا سواتی مراد دوقوی
 حودی سلاتقو سوی دا «الله» وچهمو اود زالتوسی اهی دا عشقوم (۳) بلاجه مو
 بوغ یه یندان اوسوم شبهه (۲) نهمامو زا وازدا یه ناتو ایمان (۴) امانمو
 عرشو کرسو صاحبیا بوغ دراغی ایز نهمانا اوری سویت اوزن سوزوری
 قوی زردی دا غا راترا نه برزی نهق از سرچو صلوانه اوزن درزی
 الصلوة والسلام علیک یا رسول الله
 الصلوة والسلام علیک یا حبیب الله

دراغی موزی شتو جتو پرواما یاریهت بوسلوشایت، تو به یه دان وصیت
 قو بوسلوشاه شتو جتو تهمو به سیدیت نهقا دوشا میرساللا او جنت

(۱) خالص: جینتو، ایسره نوو. (۲) شبهه: سومینا، دوویه یه.
 (۳) عشق، لیواو، غورلییوست.
 (۴) ایمان، وهر ووانیه، آ او خریعتو، وهر ووانی بوزیه زاووبیه دی.

10- Gaşevič'in Boşnakça Mevlid Tercemesi Sarabybosna tab'ı (Arab harfli), ilk sahife

Гашиновића песма је већим делом неразумљива. У тумачу који се износи из текста *Мевлуди*, читалац ће наћи те речи протумачене и све остало што је потребно за боље разумевање.

II.

ЗАШТО ЈЕ СВЕТИ МЕВЛУД ПРЕВЕДЕН НА БОСАНСКИ ЈЕЗИК¹⁾

Богу драгом важди шубур на ислам,
 Нашем сиџу се-саламу нес-салам!
 Цар је нами гази Абдулхамид хаи,
 Са њим била Твоја помоћ, ја Мешаи!
 5 Док је на нас хајир-дова и нкдам,
 На свани пут треба чинит ихтијам.
 Кад се нађох у Колашину кајмекам
 (Знадем ће сам пуно пакне у ћелам,
 Молише ме колашински припити:
 10 „Нами Мевлуд дој босански нашини!“
 Сај бијаше тарих кад ме молише:
 Дан десети од речеба бијаше:
 „Ми смо јудни знати Мевлуд шта пише,

Нашем сиџу сви смо јаше одише.
 15 Други језик ми лијено не знаше,
 Алах један! Хај пејгамбер! сви знамо!
 Што ј' у Куран на сие иман имамо,
 Бошњачки нам гради Мевлуд, молимо!”

Ајјик виђох порадиш за сенаб,
 20 Написати како умјем ја битаб.
 Драги Боже, ја чашанам за сениб,
 Молим ти се да не горим у азаб.
 Мухадир сам, ватин био мој Никшин,
 Име ми је Хафиз Салих Гашиовић.

РОЂЕЊЕ ПРОРОКА НА БОСАНСКОМ ЈЕЗИКУ.

25 Од Алаха ко год тражи помоћи,
 Нека Мевлуд пејгамберски проучи.
 У десету који тражи хурија,
 Кад се учи Мевлуд нека послуша.
 За рехетем који мисли и брижи,

30 Кад се учи Мевлуд нека не бјежи!
 Прочекаште, они свијет хубе проф,
 На махшери и сирагу ваља доћ,
 Хаџа бити у десету ко тражи,
 Нека Мевлуд пејгамберски проучи!

СВЕТИ МЕВЛУД.

35 Сврва вазда спомињати свог Бога,
 У послоне то је ваџиб на роба.
 Бога драгог ко помене сјакнае,
 Алах њему одекнаће пославе,
 Док се шаће Боже име најприје,
 40 Неће ружак изаћ' пооб најпотље.
 На сваки час „Алах, Алах!“ никати,
 Бог ће нами важди пооб лажвати.
 Хјанс-ерцом ко Алаха помену,
 Одмах ђунах сваки њему одиану.
 45 Боже име ко помињат' научи,
 Он код Бога сваки мурид докучи.
 Ходи, слатки сие да „Алах!“ ничемо,
 Од жалости ми да ашком плачемо.
 Бог је једин; за то шубке немамо,
 50 За вазда је: на то јимин имамо,
 Арш-и-курси сахибџа Бог драги
 На немана они свијет огради.
 Бог је један! вјерујемо од вазда,
 И стварање његово је за вазда.
 55 Који тражи да га ватра не гори,
 Нека срце салаватом напуни!

Драги моји, хоћу вами ја ријет,
 Послушајте, то је један насријет,
 Који слуша саде шта ћу бесријет,
 60 Њему душа ваочије у десет.
 Да Бог њему свако добро покаони,
 Ко год ми се хајир-доном накаони,
 На ко хоће ову дову да учи,
 Мусхафру нека фатихе проучи!

65 Драги Алах како створи Адема,
 На свијету са њим стима голема.
 Сеадам стиму учинише мекети,
 А Бог драги покљони му помоћи.
 Свог хабиба, на чело му нур даде,
 70 И та(ј) нур му један земац устаде,
 На Хаџу га пошље Алах пређурн,
 Шит се роди на га њему покљони,
 Доћ Ибрахим и Исмаил на дуња,
 Задулиће да казујемо друге ја.
 75 Кад се роди роб у Бога најмилд,
 Нур је његов на се њему покљони.
 Ко се боји да га ватра не гори,
 Нека срце салаватом напуни.

Он је соја големога и трага,
 80 Он најљепши и најбољи код Бога.
 Одабр' је Алах њега свикамо,
 Али ка' он исто није баш шико,
 Бог створио Мухамеда најприје,
 Пејгамбер се он родно најпотље.
 85 Он је послаг да напути свакога,
 Његово је свашто кабул код Бога!
 Ко се боји да га ватра не гори,
 Нека срце салаватом напуни!

Мајка нашег пејгамбера, Амнина,
 90 Она роди садеф-зрно бисера.
 Кад ј' Амнина са њим била хјанал,
 Аламетв' магога јете виђсал,
 Отца свеца Мухамеда: Абдулах,

¹⁾ Овај је наслов на *таурском* језику, а тако и други који следећу.

„Milosniku, vazdi Mene traži ti!
A miluješ ibadet Mi činjeti.

I dan i noć što si vazdi zuđio,
Da Me vidiš što si od Mene tražio. 340

Milosniku, milujem te dobro Ja,
Izrad tebe stvorio sam svakog Ja.

Da ti dadem što god imaš muradâ,
Sve za jedan po hiljadu dobara.“

Muhammed se dragom Bogu prekloni,
Pa za ummet i hal njihov sve moli: 345

„Mili Bože, mene ummet oprostii,
Zira on je, ima dunaha dosti.

Dunah radu, Tebe âsî bivaju,
Ja se bojim da u vatru ne goru. 350

Dragi Bože, Tebe molim svakako,
Ne daj da mi ummet gori u pakol!“

Od Allaha Muhammedu dode glas:
„Poklon činim tebe ummet Ja nočas.

Ja na tebe imam milos veliku,
A ti Mene moliš za zemlje šaku. 355

Svietove sam Ja rad tebe stvorio.
Najboljega tebe Sebi vidio.

Prežudan si, milosniku, kod Mene,
Pa za šaku zemlje moliš od Mene. 360

Kazivo sam, Muhammede, Ja tebe,
Nagledat se nećeš moći ti Mene.

Mome zatu ogledalo tvoj je zat,
Ti si sa Mnom, milosniku, upisat.

Na pravi put zovi Moje robove,
Kad Me vidu, pa i za njih dobro je“. 365

Pejgamber se po emeru povrati,
Pa se kući Ummehani navrati.

Što je vaki' sprva bilo do kraja,
Ashabima kaza svaka veselja. 370

Ashabi mu čestitaju polazak:
„Blago namu, za vi tvoj sad dolazak“.

Rekoše mu: „Sretni tadž si natako,
Od tebe (je) dobro nami svakako.

Mi smo ummet, peygamberlik na tebe,
Nami srce veselo je od tebe". 375

Blago nami kad smo njemu mi ummet,
Duši će nam biti stima za hidmet,

Dragi Bože, milosti Ti njegove,
Od svakoga milosnika najbolje, 380

I ko Tebe vazdi plačom pominje,
I ko Tebe sadikane robuje

Molimo Te njihovijem hurmetom,
Svagog Tvoga milosnika šerefom,

Milosti Ti Muhammeda Tvojega,
Nas garibe ne udalji od njega! 385

Ti si kadir, oprosti nam grehote,
A pokrij nam, dragi Bože, sramote!

S robovima dobrijema pridruži,
Što radimo rdavilom ne ruži! 390

Tvojijem Te milosnikom molimo,
Vazdi rahmet mi od Tebe tražimo.

Dragi Bože, nemoj da smo dallin!
Na 'vu mobu vi recite svi: „Amin!“

Mi smo ummet milosnika Božega,
Da je Boži rahmet na nas svakoga! 395

Od turaka Allah razi neka je!
Na turčina dobro Bože svako je.

Haza duai mevlidi-šerif

Bismillahir-rahmanir rahimi!

Elhamdu livellijih, ves-salatu ves-salamu 'ala nebijjih
ve 'ala alihi ve 'itretih edžmeine! Šad što smo učili ovi mevludi-
šerif i Kur-ani kerim izrad našega sveca i Božega milosnika,
da nam Bog dželle dželaluhu kabul učini! Ovi ševab onome,
što je mobenik za nas svakojega na kijametskom danu, Devlet
liji, sallallahu alejhi ve sellim, poklonjamo. Dragi Bože, njego-
voj revdai-mutalikeri Ti ga doturi! Na nas slabe i griješne nje-
govu milos učini i šefaaf za nas ukabuli! Ostale peygambere
od nas vesele, a dušama him stimu učini! Trag i evlad i kućnu
čeljad i njegovu stimanu družinu i pomagače na dinu i sa njim

13- Saraybosnalı Arif'in Boşnakça Mevlid Tercemesi (baş sahife)

MEVLUD

MIRZA SAFET

NAKLADOM
DRUSTVA BOSANSKO-HERCEGOVACKIH I SANDZACKIH
MUSLIMANA u EMIGRACIJI

—•—
DENHOLME 1953.
TISKARA "STIJEST"

14- Dr. Safvet Beğ Bařađić'in (Mirza Safvet) Mevlidi (Amerika baskısı, bař sahife)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 حمد و ساس و شکر و عذ و قیاس اول ملک الناس
 حضرت تلوین اولسون که بیدایت و نهایتند منزّه و والد
 ولد دن مقدسده و صلی و سلام اول خیر الانام
 اوزرینه اولسون که جوهر روح منوری خلقته اول
 کل و عنص ذات مطهری و ولادت و بعثتده ختم نسل
 اولمشدر و آل اطهاری و اصحاب اخیری اوزر اینه
 اولسون که هر بری فلک هدایتده انجم و صاه اوله طریق
 اله اولمشدر و بعد معلوم اولسون که کجی خدا سید
 انبیا و اصفا حضرت محمد مصطفی صلی الله تعالی علیه و سلم
 روح اعظمی اول مخلوقات اید کینک کیفاتی و بعض احوال
 ولادت و معجزاتی و مناقب معراج و مناجاتی بیانده
 و عجمی نظمی و نثری نیمیچیم کتب و رسائل تصنیف و ترویج
 و بونجه منقبات و قصائد نظم و ترتیب اولمشدر اجتنق
 محروم بر و سه ده مد فون و امیر سلطان دیکیده معروف
 اولان شیخ شمس الدین سید محمد بخاری قدس سره
 حضرت تلوینک خلفا سندن اولوب رابع سلاطین آل عثمان
 سلطان یلدزم بایزید خان علیه الرحمه و الغفران حضرت تلوینک
 کندوینک و بعد وفات بر و سه ده کی جامع کبیرینک امام
 همامی قدوة العلماء و زبده الفضلاء سلیمان حلی

روح الله تعالى روضه نظره وتالیف بیورد قلمی منظومه
 مولد نبی و نعتیه محمد عرفی جمله سندن اجزل و الطیف
 و جمیع سندن احسن و اشرفی حجیم و الفاظی مختصر و معین
 جدوی و فحواسی مفید و عزیز زمان و دیار عمره زهر شکار
 مقبول کبار و صفار جوامع و محافلده انواع تعظیم امیر
 میامع و منازل اصناف بجزیله مثل اولوب عیار و کاهر
 نقدر آسان و جلی شرح و ایضاح مستغنی اب دخی
 بعض ابیات سندن تفسیر ایات قرآنیه مندرج و فحواصی احاده
 نبویه مندرج و بعضی سندن قصص بر خصوص صحیح مکتوبه
 و اسرار صفاتی تصوفیه من موزده اولدیغند شرح و بیانی
 لازم و ایضاح و تبیین امیر ام ایکن اول خدمت جلیل
 اول اول تحفه جز بانی ابنا البیتین بر کسبه مسووم عن
 اول ماغین شمیر ساعد اهما اول خدمت علیه دستم
 اوله من واعیسی خاطر فاتر مه مدت و غیره دنی و حظور و
 نوارد اینمکه اید سوده و بخور جور فلک حائف و مقلد
 بضاعه علوم و معارف اولدیغند بین الاقلام و الاجام
 مترده ایکن انجانی شوق اقدای غالب و برده مترده سالی اولم
 و سع و طاقم مقدار نجه ابواب کوزینی فتح و استا و اسرار
 کشف بولم مورد الوصول فی مولد الرسول اسبیله صبی
 اشبو و حرکت ترسینه ابتدا اولدی تریب و لانتقرب
 تم بلخیر و منک التوفیق و علیک التوکل لا علی الغیر

الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا
 الله والصلوة على سيدنا محمد وعلى اهل واصحابه
 وآله مما دام المشوق في القلوب منوراة وعلى السنة
 العاشقين مذكورة

بسم
 الله

تاريخ ختام شرح موهبته
 ذكره قبضتك اجلك مويك جلوه قلبك مبارك شادى
 جوهن سرا اوله اوله اسير ه دودة الطان وقتك سيدى
 يعنى شرح نظم ديف مثال ه مولد محبوب ريت واحدى
 عو شغرتى بيك اجنتام ه عفو ابد ه مولد خلاء كاسدا
 اوله صفا وكونك كبر اويس ه بنى ويا كجلى حنتك موعدى
 ورك احمد ه ه قيق اوله فاه ه ه كرم غام اوله نفع جيدى
 ذكى يابون نجتك تاريخ خيد
 قلدركا اتمام شرح زيب مولدى

قد اتممت هذا الشرح الشريف ناظرا الى نسخة الفلاح
 المؤلف في سنة تسع وخمسين وثلثين والى في شهر
 ربيع الاول في يوم الاثنين بمدينة اوتومجيه ١٢٥٩
 ١٢٥٩
 ١٢٥٩
 ١٢٥٩